

Bil Senedd Cymru (Rhestrau Ymgeiswyr Etholiadol): Ymchwil allanol a gomisiynwyd gan Ymchwil y Senedd

Comisiynodd Ymchwil y Senedd ddau gyhoeddiad ymchwil allanol i gefnogi'r gwaith o graffu ar Fil Senedd Cymru (Rhestrau Ymgeiswyr Etholiadol) Llywodraeth Cymru:

- Dadansoddiad o brosesau dethol pleidiau gwleidyddol yn y DU ac yn rhyngwladol a'r mesurau gwirfoddol sydd ar waith i ehangu amrywiaeth yr ymgeiswyr, gan gynnwys enghreifftiau o arfer da (*Dr Andrea S Aldrich, Adran Gwyddorau Gwleidyddol, Prifysgol Iâl*)
- Modelu canlyniadau posibl etholiadau'r Senedd yn y dyfodol i ystyried a fyddai cwotâu ymgeiswyr deddfwriaethol yn arwain at Senedd sy'n gynrychioliadol yn fras o boblogaeth Cymru (*Dr William T Daniel, Ysgol Gwleidyddiaeth a Chysylltiadau Rhyngwladol, Prifysgol Nottingham*)

Dethol Ymgeiswyr a Chynrychiolaeth Menywod

Safbwynt Seneddol Byd-eang

Dr. Andrea S. Aldrich

Prifysgol Yale

Yr Adran Gwyddor

Wleidyddol Mawrth 2024

1. Cynnwys

1 Crynodeb Gweithredol	3
2 Cymharu Mecanweithiau Dethol Ymgeiswyr ar draws Seneddau	3
3 Y Cyd-destun Seneddol Byd-eang	5
4 Rhywedd a'r Prosesau Dethol Ymgeiswyr	7
5 Patrymau Empirig yng Nghynrychiolaeth Menywod ar Restrâu Pleidiau	11
6 Casgliad	20
Llyfryddiaeth	20
Atodiad	25

Rhestr o Ffigurau

2.1 Camau Dethol Ymgeiswyr	4
2.2 Canoli y Pŵer i Wneud Penderfyniadau mewn Pleidiau Gwleidyddol	5
.....	
5.1 Yr Uned sy'n Cynnig neu'n Awgrymu Ymgeiswyr Posibl	14
5.2 Yr Uned sy'n Sgrinio neu'n Hidlo Ymgeiswyr Posibl	17
5.3 Yr Uned sy'n Dethol neu'n Penderfynu ar Ymgeiswyr Posibl	19
...	
A.1 Yr Uned sy'n Rhoi Feto ar Ymgeiswyr	30

Rhestr o Dablau

3.1 Gwledydd Seneddol y Gronfa Ddata Pleidiau Glweidyddol (PPDB)	6
.....	
5.1 Canran Cyfartalog y Menywod ar Restrâu Pleidiau	11
.....	
5.2 Canran Cyfartalog y Menywod ar Restrâu Pleidiau fesul Teulu Pleidiau	11
.....	
5.3 Unedau sy'n Dethol Ymgeiswyr o fewn Pleidiau	18
A.1 Pleidiau Seneddol yn y Gronfa Ddata Pleidiau Gwleidyddol (PPDB)	25
.....	
A.2 Dosbarthiad Teuluoedd Pleidiau	30

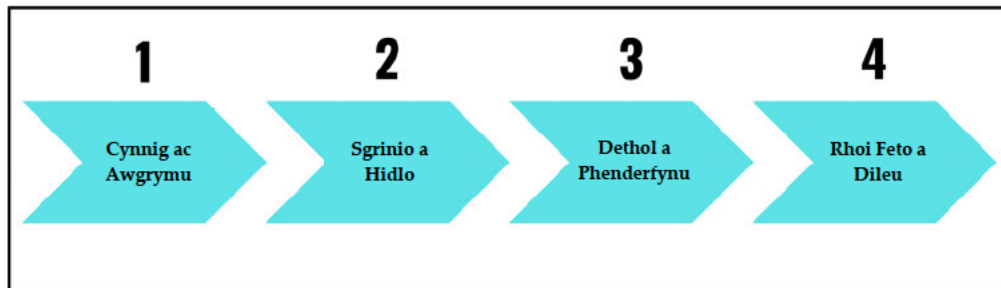
1. Crynodeb Gweithredol

- Mae pleidiau gwleidyddol mewn democratiaethau seneddol yn defnyddio amrywiaeth o ddulliau i ddethol ymgeiswyr. Nid oes un dull sy'n rhoi mantais neu anfantais i fenywod, er y gall dulliau mwy datganoledig greu mwy o amrywiaeth yn nifer y menywod sy'n cael eu dethol ar restrau heb ddefnyddio cwotâu rhywedd.
- Mae'r berthynas rhwng dethol ymgeiswyr a chynrychiolaeth menywod yn dibynnu ar y cyflenwad a'r galw am ymgeiswyr benywaidd o fewn pleidiau. Mae amodau amgylcheddol gwleidyddiaeth a'r galwadau ar amser menywod yn effeithio ar y cyflenwad, tra bod y galw yn bennaf yn deillio o strategaeth pleidiau.
- Bydd recriwtio menywod bob amser yn anoddach na recriwtio dynion. Gall dulliau recriwtio sy'n lleihau rhwystrau ymarferol rhag mynediad (sgrinio) a rhoi gwybodaeth i fenywod am eu tebygolrwydd o lwyddo (awgrymu a chynnig) helpu i liniaru'r gwahaniaethau hyn.
- Mae'r gweithdrefnau dethol ymgeiswyr presennol a ddefnyddir gan bleidiau gwleidyddol Cymru yn creu cyfleoedd i ymgeiswyr benywaidd, ond nid ydynt o reidrwydd yn eu gwarantu heb awydd i ddyrchafu menywod ar y rhestrau.

2. Cymharu Mekanweithiau Dethol Ymgeiswyr ar draws Seneddau

Mae mecanweithiau dethol ymgeiswyr pleidiau gwleidyddol yn arferion pwysig i helpu i ddeall sut mae rhestrau etholiadol yn cael eu llunio a phwy sy'n cael eu hethol i seneddau. Heb gystadlaethau cynradd agored cenedlaethol, rhanbarthol neu leol, mae'r dewis o bwy sy'n mynd ar y papur pleidleisio yn aml yn cael ei wneud y tu ôl i'r llenni mewn pleidiau gwleidyddol ac yn fater o wleidyddiaeth plaid fewnol. Yn y blynyddoedd diwethaf, wrth i bleidiau droi at ddulliau mwy democrataidd o ddethol ymgeiswyr etholiadol, mae ymchwilyr wedi rhoi mwy a mwy o sylw i'r ffordd y mae pleidiau mewn democratiaethau seneddol yn gwneud y penderfyniadau hyn. Felly gallwn dynnu ar waith ymchwil sefydledig i gymharu sut mae'r broses o ddethol ymgeiswyr yn effeithio ar gynrychiolaeth mathau penodol o ymgeiswyr, yn enwedig y rhai o grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol. Y consensws yn y deunydd darllen yw bod effaith gwahanol weithdrefnau dethol ymgeiswyr yn dibynnu'n fawr ar y gwaith recriwtio a'r amgylchedd etholiadol. Mae Mattland a Montgomery (2003) yn cynnig fframwaith ar gyfer deall dethol fel proses o firenio'r gronfa o ymgeiswyr cymwys i ddarpar ymgeiswyr yna ymgeiswyr, ac yn olaf Aelodau Seneddol (ASau). Maent yn dadlau bod symud o fod yn gymwys i fod yn ddarpar ymgeisydd yn gofyn am adnoddau ac uchelgais ar ran unigolion, tra bod symud o ddarpar ymgeisydd i ymgeisydd yn dibynnu i raddau helaeth ar benderfyniadau'r blaid a phorthgadw. Mae rheolau a normau pleidiau yn effeithio ar bob un o'r camau hyn. Mae ysgolheigion eraill wedi cysyniadoli'r broses hon yn nhermau cyflenwad a galw, yn

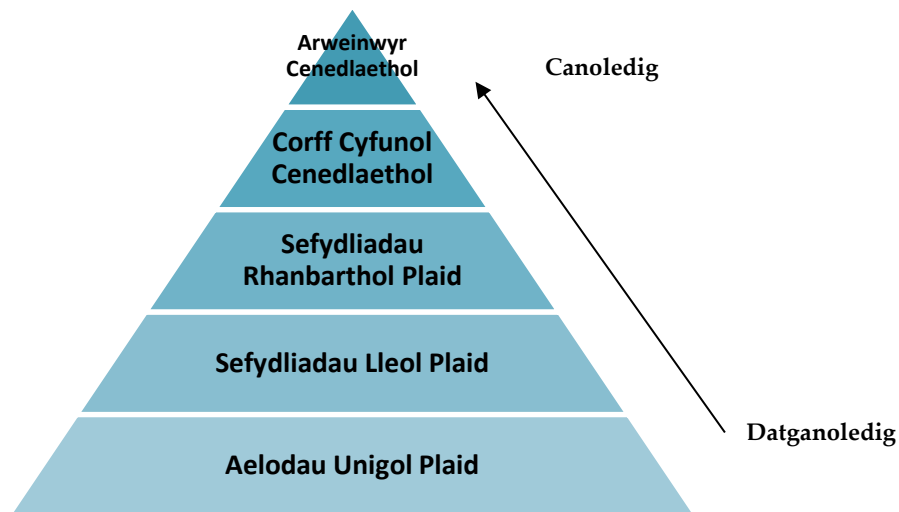
enwedig o ran asesu sut mae pob cam yn effeithio ar rywedd ymgeiswyr (Norris a Lovenduski, 1995). Mae'r ochr gyflenwi yn disgrifio sut mae'r amgylchedd etholiadol ac amgylchedd y blaid yn effeithio ar benderfyniadau unigol i sefyll mewn etholiad a gall yr hyn sydd orau gan bleidiau a phleidleiswyr gael dylanwad ar y broses o ddethol ymgeiswyr.

Ffigur 2.1: Camau Dethol Ymgeiswyr

Er mwyn cymharu trefniadau dethol ar draws pleidiau, mae ymchwilyr yn aml yn meddwl am bedwar cam i'r broses: cynnig, sgrinio, dethol a rhoi feto (Scarrows, Webb a Poguntke, 2017), tra hefyd yn ystyried canoli neu ddatganoli pŵer dros y camau hyn. Dangosir trefn y camau hyn yn Ffigur 2.1. Mae cynnig ymgeiswyr (naill ai drwy rwydweithiau recriwtio neu hunan-enwebiadau) a sgrinio ymgeiswyr yn effeithio ar y cyflenwad, tra mai canlyniad y galw yw dethol a rhoi feto. Mae canoli pŵer yn effeithio ar ba mor gynrychioliadol yw rhestrau drwy sefydlu porthorion plaid sy'n cael agor neu gau cyfleoedd i wahanol grwpiau o ymgeiswyr posibl (Aldrich, 2020). Dangosir y berthynas rhwng canoli a gwneud penderfyniadau mewn pleidiau yn Ffigur 2.2, lle mae gwaelod y pyramid yn cynrychioli unedau'r blaid lle mae pŵer wedi'i wasgaru ar draws llawer o unigolion neu grwpiau, ac mae brig y pyramid yn cynrychioli pŵer sydd yn nwylio elitiaid a/neu arweinwyr y pleidiau. Cyfeirir at yr unedau hyn fel detholwyr mewn trafodaethau ynghylch dethol ymgeiswyr. Yn gyffredinol, mae pleidiau datganoledig yn cael eu gweld yn fwy democrataidd ac yn caniatáu i unigolion a sefydliadau pleidiau lleol wneud penderfyniadau mawr plaid, fel dethol ymgeiswyr, ond nid yw'r cysylltiad rhwng democratiaeth a chynrychioldeb bob amser yn glir (Hasan a Rahat, 2006). Mae pleidiau gwleidyddol cyfoes wedi democrateiddio ac wedi ymgorffori sefydliadau llawr gwlad ac aelodau unigol yn y penderfyniadau y maent yn eu gwneud er mwyn ailgysylltu â'u sylfaen a denu cefnogwyr newydd. Fodd bynnag, nid yw canlyniadau cynrychioliadol y duedd hon yn hysbys o hyd (Borja a Janda, 2020). Mae'n bosibl y bydd gan unigolion a sefydliadau lleol a llawr gwlad nodau a strategaethau ar gyfer y blaid sy'n groes i fentrau cenedlaethol i gynyddu cynrychiolaeth gan grwpiau penodol. Mae dethol mwy cyfyngol a chanolog yn symleiddio'r broses o wneud penderfyniadau, sy'n ei gwneud yn haws mynd i'r afael ag anghydbwysedd, yn enwedig o ran rhywedd (Pruysers et al., 2017). Mae'r deinamig hwn hefyd yn tueddu i fod yn bwysicach mewn systemau rhestr sy'n defnyddio rhestrau caeedig yn erbyn pleidleisiau ffafriaeth, a hynny oherwydd bod gan osodiad ar restr sgil-effaith ar etholiad (Cross, 2008). Mae rhestrau caeedig yn rhoi mwy o gyfrifoldeb ar bleidiau i ddyrchafu menywod (Lühiste, 2015) ac mae'r pŵer i benderfynu ar osodiad ar

restr wedi bod â chanlyniadau pwysig i fenywod (Htun a Jones, 2002).

Ffigur 2.2: Canoli y Pŵer i Wneud Penderfyniadau mewn Pleidiau Gwleidyddol

Felly mae'n bwysig cymharu cynrychiolaeth menywod ar draws llawer o wahanol gyfuniadau o ffactorau. Disgrifir pob cam o'r broses ddedhol yn Adran 4, gan roi ystyriaeth arbennig i sut mae canoli (neu ddatganoli) mewn pleidiau yn rhyngweithio â rheolau ffurfiol ac anffurfiol pleidiau ar bob cam i effeithio ar rywedd ymgeiswyr ar restrau pleidiau.

3. Y Cyd-destun Seneddol Byd-eang

Er mwyn archwilio patrymau o ran dethol ymgeiswyr, bydd yr adroddiad hwn yn tynnu o gronfa ddata traws-genedlaethol sy'n casglu ac yn cofnodi rheolau mewnol amrywiaeth o bleidiau ledled y byd ac etholiadau. Mae'r gronfa ddata hon, sef *Cronfa Ddata Pleidiau Gwleidyddol*, yn neilltuo modiwl cyfan i brosesau gwneud penderfyniadau mewn pleidiau, gan gynnwys prosesau dethol ymgeiswyr, ac yn cynnwys 168 o Bleidiau ar draws 24 o ddemocratiaethau seneddol (Scarrow, Webb a Poguntke, 2022).¹ Mae tîm o wyddonwyr gwleidyddol wedi casglu a chodio'r data ac maent ar gael i'r cyhoedd eu defnyddio. Mae'r timau casglu yn cael eu hystyried yn arbenigwyr gwlad ac fe wnaethant ateb cyfres o gwestiynau yn seiliedig ar reolau ffurfiol pleidiau gwleidyddol sydd wedi'u codeiddio yn statudau neu gyfansoddiadau'r pleidiau. Mae'r gwledydd sydd wedi'u cynnwys yn y data a'r etholiad a gafodd ei godio yn fwyaf diweddar wedi'u rhestru yn Nhabl 3.1. Efallai y bydd y gwledydd hyn yn defnyddio rhestrau agored a chaeedig. Mae'r data yn rhoi sampl cynrychioliadol o systemau seneddol, yn arddull San Steffan (y DU, Awstralia, Canada, ac ati) a systemau cynrychiolaeth gyfrannol mwy plaid-ganolog (yr Iseldiroedd, Gwlad Belg, Israel, ac ati) a systemau cymysg (ee yr Almaen). Mae'r data yn cyfeirio at benderfyniadau a dethol gan bleidiau ar gyfer etholiadau cenedlaethol. Mae'r data yn ein galluogi i edrych ar

¹ Mae'r data hefyd yn cynnwys sawl democratiaeth arlywyddol neu system hybrid (seneddau gyda phrif weinidog ac arlywydd a etholir drwy bleidlais boblogaidd) ond nid yw'r rhain wedi'u cynnwys yn y dadansoddiad i gadw'r gymhariaeth mor berthnasol i Gymru â phosibl.

dueddiadau ar draws gwahanol lefelau a champau dethol, yn ogystal â chymharu ar draws teuluoedd ideolegol o bleidiau. Mae'r pleidiau hyn yn amrywio o ran maint o ddirprwyaethau na enillodd unrhyw gynrychiolaeth seneddol yn y flwyddyn etholiad a gasglwyd i'r rhai â mwy na 300 o aelodau yn cynrychioli cymaint â 49 y cant o gyfran o'r senedd. Mae'r sampl seneddol yn cynnwys 24 y cant o bleidiau ar y chwith, 17 y cant o bleidiau ar y dde, 17 y cant o bleidiau rhyddfrydol, a 41 y cant o bleidiau "eraill" fel comiwnyddion, poblyddion ar y dde eithafol, a phleidiau amaethyddol.

I gymharu sut mae gweithdrefnau dethol ymgeiswyr yn gysylltiedig â chynrychiolaeth menywod, byddaf yn defnyddio newidynnau sy'n dynodi a yw gwahanol ddetholwyr pleidiau (gweler Ffigur 2.2) yn cael eu hymgorffori ym mhob un o bedwar cam y broses o ddethol ymgeiswyr. Nid yw'r categorïau yn annibynnol ar ei gilydd felly gall llawer o bleidiau gynnwys mwy nag un rhan o'r blaid ym mhob cam.

Tabl 3.1: Gwledydd Seneddol y PPDB

Gwlad	Blwyddyn Etholiad Cyntaf
Awstralia	2017
Gwlad Belg	2017
Botswana	2017
Bwlgaria	2017
Canada	2017
Denmarc	2017
Estonia	2017
Yr Almaen	2017
Gwlad Groeg	2017
Hwngari	2017
Israel	2018
Yr Eidal	2018
Japan	2017
Latfia	2017
Lithwania	2018
Yr Iseldiroedd	2018
Norwy	2017
Gwlad Pwyl	2017
Slofacia	2017
De Affrica	2017
Sbaen	2017
Sweden	2018
Y Swistir	2017
Y DU	2017

Teuluoedd Ideolegol o Bleidiau

Mae'r data yn dosbarthu pleidiau yn "deuluoedd" ideolegol, sy'n gyffredin ymhlith ymchwilyr. Pennwyd y dosbarthiadau hyn gan arbenigwyr pleidiau, ac rwyf wedi eu grwpio yn bedwar grŵp mwy o faint: Pleidiau ar y chwith (Democratiaid Cymdeithasol, Gwyrddion), Pleidiau ar y dde (Democratiaid Cristnogol a Cheidwadwyr), a Rhyddfrydwyr (Rhyddfrydwyr), ac Eraill. Mae pob plaid ynghyd â'u teuluoedd ideolegol i'w gweld yn Nhabl [A.1](#) yn yr Atodiad. I weld y rhestr o deuluoedd pleidiau sy'n cael eu categoreiddio yn ôl chwith, dde, rhyddfrydol, ac eraill, gweler Tabl [A.2](#).

4. Rhywedd a'r Prosesau Dethol Ymgeiswyr

O ran rhywedd, un o'r dulliau mwyaf cyffredin yw archwilio sut mae gwahanol gamau yn y broses ddethol yn effeithio ar gyflenwad mathau penodol o ymgeiswyr a'r galw am fathau penodol o ymgeiswyr ([Norris a Lovenduski, 1995](#)). Ar ôl adolygu'r ddwy broses hyn fel rhan o'r broses gyffredinol o ddethol ymgeiswyr, gallwn fesur disgwyliadau ynghylch sut mae gwahanol fecanweithiau yn annog neu'n atal cynrychiolaeth gan fenywod ar restrau ymgeiswyr.

Cyflenwad ymgeiswyr

Mae'r deunydd darllen ynghylch menywod ac uchelgais gwleidyddol yn nodi sawl rheswm pam mae menywod yn llai tebygol na dynion o ystyried eu hunain fel ymgeiswyr posibl, felly'n cyfyngu ar eu cyflenwad fel ymgeiswyr. Yn gyntaf, mae menywod yn llawer llai tebygol o ystyried eu hunain yn addas i wneud rôl etholedig na dynion, er bod y rhan fwyaf o ymgeiswyr benywaidd yr un mor gymwys, os nad yn fwy cymwys na dynion ([Aldrich a Daniel, 2025, 2019](#); [Fulton, 2012](#)). Mae ymchwil arolwg wedi amlygu'r ffordd y mae rolau rhywedd traddodiadol ([Conover a Gray, 1983](#)), a chymdeithasoli menywod i wleidyddiaeth, yn dylanwadu ar agweddau menywod tuag at yrfaedd gwleidyddol ([Fox a Lawless, 2014](#)). Fel arfer nid yw menywod yn gweld gwleidyddiaeth fel gyrfa ymarferol a/neu dderbyniol iddyn nhw eu hunain. Mae menywod hefyd yn tueddu i ystyried eu hunain yn llai cymwys i fod yn aelod etholedig, hyd yn oed pan fyddant yn wrthrychol yr un mor gymwys, os nad yn fwy cymwys, nag ymgeiswyr eraill ([Fox a Lawless, 2011](#)).

Rheswm arall pam mae menywod yn llai parod i gamu ymlaen yw'r gwrthdaro a welir yng ngwleidyddiaeth etholiadol ([Schneider et al., 2016](#)). Mae tystiolaeth arbrofol wedi dangos, os yw rhedeg am arweinyddiaeth gynrychioliadol yn gofyn i fenywod wirfoddoli fel ymgeiswyr, maent yn arbennig o annhebygol o gamu ymlaen os yw ymgyrchoedd yn cael eu hystyried yn anwir ([Kanthak a Woon, 2015](#)). Er bod trais yn erbyn ymgeiswyr yn gyffredin i'r ddau ryw, mae hefyd yn effeithio'n anghymesur ar fenywod. Canfu astudiaeth o wleidyddion yn Sweden mai meiri benywaidd sy'n profi'r lefelau mwyaf o drais o blith

yr holl wleidyddion, a bod lefel y trais yn uwch fyth os yw'r menywod yn weladwy yn y cyfryngau (Håkansson, 2021). Mae hwn yn ganfyddiad arbennig o bwysig o ystyried bod Sweden yn aml yn cael ei gweld fel arweinydd yng nghynrychiolaeth wleidyddol menywod. Mae'r trais hwn yn creu amodau sy'n ddigroeso i fenywod ac yn eu hannog i beidio â sefyll.

Mae'r trydydd prif reswm pam y mae menywod yn llai tebygol o roi eu hunain ymlaen i fod ymgeiswyr yn deillio o'r gwahanol heriau y mae menywod yn eu hwynebu o ran gofynion ar eu hamser. Mae cyfrifoldebau gofal yn aml yn ffactor sy'n penderfynu a yw menyw yn fodlon cymryd rhan mewn gwleidyddiaeth ac yn gallu gwneud hynny.

Canfu un astudiaeth o ddemocratiaethau Ewropeaidd fod gan ddynion, ar gyfartaledd, 5.5 awr yn fwy o amser rhydd bob wythnos ar ôl cyfrifoldebau gofal a gwaith (Sevilla-Sanz, Gimenez-Nadal a Fernández, 2010). Mae hyn yn golygu ei bod yn haws iddynt gymryd rhan mewn gweithgareddau gwleidyddol y tu allan i'r cartref. Oherwydd y cyfrifoldebau hyn, mae cyfranogiad gwleidyddol menywod yn tueddu i leihau yn ystod y blynyddoedd magu plant pan fo cyfrifoldebau teuluol yn uchel (Cwaranta a Dotti Sani, 2018). Mae hyn yn golygu, yn ogystal â sefyll mewn etholiadau ar gyfraddau is na dynion, nad ydynt ychwaith yn cymryd rhan mewn gweithgareddau sy'n rhoi'r cymwysterau iddynt i gael eu hethol a magu enw da ymhlith rhwydweithiau pleidiau. Mae hyd yn oed gennym waith ymchwil sy'n dangos bod y baich gofal uchel hwn yn creu "rhwym dwbl." Mae menywod sy'n dod yn wleidyddion yn gyffredinol yn llai tebygol o fod yn briod a/neu â llai o blant na dynion neu ddim plant o gwbl (Campbell a Childs, 2017). Fodd bynnag, mae menywod sy'n briod â phlant yn aml yn cael eu hystyried fel yr ymgeiswyr benywaidd mwyaf dymunol. Felly, ceir rhwym dwbl lle mae'n rhaid bod gan fenywod deuluoedd i fod yn llwyddiannus mewn gwleidyddiaeth, ond bodolaeth y teuluoedd hyn sy'n ei gwneud yn anoddach i fod yn y rolau hyn (Teele, Kalla a Rosenbluth, 2018).

Mae'r rhesymau a ddisgrifir uchod yn ein helpu i esbonio pam mae menywod yn llai tebygol o wneud y naid o fod yn ymgeiswyr cymwys i fod yn ddarpar ymgeiswyr. Felly mae'n llai tebygol y bydd menywod yn rhoi eu hunain ymlaen fel ymgeiswyr neu'n ystyried sefyll mewn etholiad ar awgrym ychydig o unigolion. Mae'r buddsoddiad sydd ei angen, neu'r rhwystrau y mae angen eu goresgyn, i fynd ar drywydd bod yn ymgeisydd, yn fwy i fenywod nag i ddynion. Efallai y bydd angen sicrwydd neu anogaeth arnynt gan gorff plaid mwy i fynd ar drywydd bod yn ymgeisydd. Mae hyn, yn ogystal â rhoi sicrwydd bod eu hymgeisyddiaeth yn hyfyw, hefyd yn rhoi gwybodaeth am eu tebygolrwydd o ennill y rôl y maent yn dewis mynd amdani (Aldrich a Somer-Topcu, 2024).

Y Galw am Ymgeiswyr

Mae'r deunydd darllen am y galw am ymgeiswyr benywaidd ymhlith pleidiau yn cynnig safbwyntiau cymysg o ran pa fathau o bleidiau, pa ddetolwyr pleidiau, a pha amgylcheddau fydd yn annog dethol menywod. O ran amseru, mae'r galw am fenywod yn amrywio gyda strategaethau pleidiau. Mae'n dibynnu i raddau helaeth ar rôl menywod mewn pleidiau gwleidyddol (Childs a Kittilson, 2016), amlygrwydd rhywed mewn

etholiadau (Campbell, 2016), a dosbarthiad pŵer ymhlith detholwyr (Aldrich, 2020). Pan fydd aelodau ac eltau pleidiau yn meddwl am recriwtio a dethol ymgeiswyr, maent yn aml yn tueddu i ffafrio pobl fel nhw eu hunain. Felly, os yw pleidiau yn cael eu dominyddu gan ddynion, yna bydd y galw am ymgeiswyr yn adlewyrchu ffafriaeth i ddynion i raddau helaeth (Niven, 1998). Os caiff mwy o fenywod eu hymgorffori mewn aelodaeth plaid, sefydliadau menywod, ac arweinyddiaeth plaid, gall ffafriaeth i fenywod fod yn fwy cyffredin ar bob un o'r lefelau hyn Baskaran a Hessami (2018). Hefyd, os yw menywod yn bresennol ac yn weithgar yn y blaid, gall helpu i chwalu ystrydebau sydd gan aelodau am allu menywod i wasanaethu'r blaid (Bagues a Campa, 2021; De Paola, Scoppa a Lombardo, 2010).

Er mai ychydig o dystiolaeth sydd gennym o ragfarn rhywedd llwyr ymhlith pleidleiswyr, mae tystiolaeth bod pleidleiswyr yn arddel stereoteipiau rhywedd ynghylch pa nodweddion personoliaeth y gellir eu priodoli i ddynion a menywod. Mae ymchwil arolwg wedi canfod bod dynion yn cael eu gweld yn fwy pendant, profiadol a deallus, sef nodweddion sy'n paru'n dda ag arweinyddiaeth. Mae menywod yn fwy tebygol o gael eu hystyried yn fwy tosturiol, gonest, a pharod i adeiladu consensws na dynion, nodweddion sy'n llai cyffredin ar gyfer arweinyddiaeth (Dolan, 2014). Fodd bynnag, mae ystrydebau yn fwyaf cyffredin mewn amgylcheddau gwybodaeth isel ac yn gyffredinol dim ond pan fydd ychydig iawn o wybodaeth am ymgeiswyr posibl y byddant yn cael eu defnyddio i asesu ansawdd ymgeiswyr. Felly, os caiff menywod eu hymgorffori ym mhob agwedd ar fywyd plaid, byddem yn disgwyl y byddai mwy o alw am fenywod nag mewn pleidiau lle maent yn absennol.

Mae amlygrwydd menywod ymhlith etholwyr hefyd yn sbardun i'r galw am ymgeiswyr. Mae cynyddu nifer y menywod ar restrau etholiadol wedi bod yn strategaeth a ddefnyddir gan bleidiau i ddenu pleidleisiau gan fenywod pan ystyrir bod menywod yn hanfodol i ganlyniadau etholiadol (Campbell, 2016). Yn ogystal ag ehangu apêl y blaid, gall ymgeiswyr benywaidd hefyd gynyddu ymgysylltiad gwleidyddol ymhlith menywod. Mae ymchwil wedi dangos bod menywod yn fwy tebygol o bleidleisio, cyfrannu at ymgyrchoedd, a thrafod gwleidyddiaeth pan fydd ymgeiswyr benywaidd yn sefyll (Fridkin a Kenney, 2014; Reingold a Harrell, 2010). Fodd bynnag, gall strategaethau etholiadol sy'n hyrwyddo menywod hefyd fod yn ffordd i bleidiau ymdopi â cholli a pherfformiad gwael. Mae ymchwil trawswladol o ddemocratiaethau datblygedig yn dangos bod ymddangosiad cyntaf menywod mewn arweinyddiaeth plaid yn aml yn gysylltiedig â pherfformiad gwael. Mae menywod yn dynodi symudiad sylweddol oddi wrth y norm pleidiol ac yn cynrychioli newid sylweddol (O'Brien, 2015). Mae menywod hefyd yn aml yn cael eu gosod yn strategol ar restrau etholiadol neu mewn ardaloedd etholiadol lle mae'n anodd ennill seddi. Gall hyn fod yn ffordd o gyfleu strategaeth newydd i blaid, tra hefyd yn diogelu ymgeiswyr gwrywaidd rhag colled etholiadol pellach. Cyfeirir at y ffenomen hon yn aml fel y clogwyn gwydr, lle mae menywod yn cael cyfleoedd pan fydd siawns uchel o fethiant ond nid pan fydd siawns uchel o lwyddiant (Ryan, Haslam a Kulich, 2010).

Yn olaf, mae dosbarthiad pŵer ymhlith detholwyr pleidiau yn bwysig. Mae pleidiau yn borthorion i ddarpar ymgeiswyr ond lleoliad pŵer ymhlith gwahanol unedau'r blaid sy'n penderfynu pa strategaeth sy'n cael ei gwireddu. Yn dilyn [Aldrich \(2020\)](#), y ffordd orau o feddwl am borthorion o ran dethol yw ystyried aelodau pleidiau a sefydliadau lleol fel porthorion datganoledig a chyrff cyfunol cenedlaethol (cyngresau plaid yn aml), ac arweinwyr cenedlaethol fel porthorion canoledig. Gall nodau'r ddau grŵp hyn fod yn gydlynol neu gallant wrthdaro â'i gilydd, ac mae hyn yn chwarae rhan enfawr yn y ffordd y mae menywod yn dod ymlaen o ran dethol ymgeiswyr. Yn syml, os yw'r etholwyr sydd â'r pŵer i ddewis yn ffafrio dewis menywod, yna bydd yn arwain at fwy o fenywod ar restrau ymgeiswyr. Os nad ydynt, nid dyma fydd yn digwydd. Felly dim ond cyn belled â gallu'r detholwyr i wireddu eu galw y mae strategaeth plaid yn bwysig. Gall detholwyr datganoledig gynnig mwy o gyfleoedd i fenywod pan fydd detholwyr yn agosach at eu hetholaethau lleol, yn gwybod mwy am bob darpar ymgeisydd, ac yn gallu nodi ac annog menywod i redeg. Ar y llaw arall, gall actorion datganoledig hefyd osgoi blaenoriaethau cenedlaethol i hyrwyddo menywod a pharhau i'w hallgáu ([Kenny a Verge, 2013](#)). Fel arall, gall dethol canoledig ganiatáu i elitau fynnu eu blaenoriaethau eu hunain. Os yw hyn yn golygu bod menywod yn flaenoriaeth, yna gallant gyflwyno rhestrau cyfeillgar i fenywod heb fewnbwn gan aelodau unigol neu sefydliadau lleol. Os nad ydynt yn blaenoriaethu menywod neu os nad ydynt yn gweld ymgeiswyr benywaidd fel cam strategol, yna gallant eu cadw oddi ar y rhestrau. Mae hyn yn arbennig o wir mewn systemau rhestrau caeedig lle na all pleidleiswyr ddefnyddio pleidlais ffafriaeth i aildrefnu'r rhestr ([Lühiste, 2015](#)).

Nodyn ar Gwotâu Rhywedd a Dethol

O ran y cyflenwad a'r galw am ymgeiswyr benywaidd, mae cwotâu rhywedd o fewn pleidiau yn un ffordd o gyflyru effeithiau'r ffactorau a ddisgrifir uchod. O ran y galw, gallant osod terfyn isaf ar gyfer cynrychiolaeth menywod a chaniatáu i bleidiau warantu, pa bynnag strategaeth a ddefnyddir mewn etholiad penodol, a pha bynnag uned o'r blaid sy'n ymwneud â'r broses o wneud penderfyniadau ar ddethol ymgeiswyr, fod trothwy isaf o sylw yn cael ei roi i ddarpar ymgeiswyr benywaidd. Mae hyn hefyd yn effeithio ar y cyflenwad drwy roi gwybod i fenywod bod ganddynt le ar y rhestr ac annog mwy ohonynt i chwilio am yrfaeodd gwleidyddol. Yn y bôn, mae cwotâu yn newid y mathau o ddarpar ymgeiswyr sy'n ceisio ymgeisyddiaeth a hefyd yn llunio rhestrau pleidiau mewn ffordd sydd o fudd i fenywod ([Aldrich a Daniel, 2025](#)).

Disgwyliadau ar draws gwahanol ddetholwyr ar gyfer pob cam o'r broses ddethol

Mae'r consensws yn y deunydd darllen, fel y disgrifir uchod, i raddau helaeth yn un o gyflyru cyd-destun effaith canoli'r broses o wneud penderfyniadau ar bob cam yn y broses o ddethol ymgeiswyr. Os yw lleoliad pŵer ym mhob cam yn ystyried menywod yn flaenoriaeth, yna byddwn yn gweld menywod ar restrau. Os na fydd yn ystyried menywod yn flaenoriaeth, ni fydd hyn yn digwydd, oni bai bod mandadau cwota ar waith i sicrhau cynrychiolaeth. Felly, nid yw'n hawdd gwneud rhagfynegiadau cyffredinol ynghylch pa

fathau o fecanweithiau sydd orau ar gyfer dethol menywod. Yn hytrach, mae'n well archwilio'r data a disgrifio patrymau empirig.

5. Patrymau empirig yng nghynrychiolaeth menywod ar restrau pleidiau

Gan ddefnyddio'r data PPDB, gellir archwilio patrymau o ran rhywedd ar restrau pleidiau ar draws lefelau dethol a chanoli. Yn y data hyn, y canran cyfartalog o fenywod ar restr pleidiau yw 35 y cant gyda gwriad safonol o tua 14 y cant, ond mae'r ystod yn ymestyn o 0 y cant (Plaid Ddemocrataidd Japan a'r Blaid Wleidyddol Ddiwygiedig yn yr Iseldiroedd) i 74 y cant (Y Gwyrddion yn Awstralia).² Os byddwn yn gwahanu'r data yn ôl y pleidiau hynny sy'n destun cwotâu cenedlaethol a chwotâu pleidiau gwirfoddol, yna gallwn gymharu effaith y cwotâu hyn ar restrau. Adroddir ystadegau cryno'r mesurau hyn yn Nhabl 5.1.

Tabl 5.1: Canran cyfartalog y menywod ar restrau pleidiau

	Dim cwota	Cwota Cenedlaethol	Cwota Gwirfoddol
Cymedr	26.24	44.85	38.22
SD	13.39	6.8	14.33
Ifafswm	0	32	11.5
Uchfaswm	56	56	74

Tabl 5.2: Canran Cyfartalog y Menywod ar Restrau Pleidiau fesul Teulu Pleidiau

	(a) Pleidiau ar y chwith			(b) Pleidiau ar y dde			
	Dim cwota	Cwota Cenedlaethol	Cwota Gwirfoddol	Dim cwota	Cwota Cenedlaethol	Cwota Gwirfoddol	
Cymedr	26.24	45.02	41.4	Cymedr	23.79	43.4	32.52
SD	16.21	7.85	14.97	SD	10.75	7.4	12.92
Ifafswm	0	32	17	Ifafswm	7.53	32	15
Uchfaswm	42	52	74	Uchfaswm	49	50	46

² Noder bod dwy blaid grefyddol yn Israel yn cael eu tynnu o'r data seneddol gan fod cyfansoddiadau eu pleidiau yn gwahardd ymgeiswyr benywaidd yn llwyr.

(c) Pleidiau rhyddfrydol

	Dim cwota	Cwota Cenedlaethol	Cwota Gwirfoddol
Cymedr	32.75	44.12	30.15
SD	10.76	6.655	1.20
Ifafswm	17	32	29.3
Uchfaswm	51	50	31

Ar gyfartaledd, mae gan bleidiau sy'n ddarostyngedig i reolau cwota cenedlaethol bron i 19 y cant yn fwy o fenywod ar eu rhestrau na'r rhai heb reolau o'r fath, ac mae'r gwahaniaeth yn ystadegol arwyddocaol. Y gwahaniaeth rhwng cwotâu pleidiau gwirfoddol a dim cwotâu yw tua 12 y cant ac mae hyn hefyd yn ystadegol arwyddocaol.³ Gallwn hefyd wahanu'r data hwn yn ôl teulu pleidiau a sylwi ar wahaniaethau ar draws mathau o bleidiau. Adroddir ystadegau cryno yn Nhabl 5.1. Mae tua 6 y cant o wahaniaeth ar draws pleidiau ar y chwith, tua 17 y cant o wahaniaeth ar draws pleidiau ar y dde, a thua 12 y cant. Mae'r holl wahaniaethau hyn yn ystadegol arwyddocaol, gyda mwy o fenywod ar restrau sy'n ddarostyngedig i gwtâu cenedlaethol nag ar restrau nad ydynt yn ddarostyngedig i gwtâu o'r fath.⁴ Mae'r canlyniadau'n debyg ar gyfer cwotâu gwirfoddol mewn pleidiau ar y chwith ac ar y dde.

Cam 1: Cynnig ac awgrymu ymgeiswyr posibl

Mae cynnig ac awgrymu ymgeiswyr yn digwydd ar sawl ffurf ymhlith pleidiau, ac mae'r broses hon fel arfer yn cael ei llywodraethu gan reolau ffurfiol ac anffurfiol. Mae'r prosesau mwyaf agored yn caniatáu i aelodau unigol enwebu eu hunain neu eraill fel ymgeiswyr *posibl*. Yn y sampl hwn, mae tua hanner y pleidiau yn caniatáu hyn. Mae'n fwyaf cyffredin mewn pleidiau ar y chwith ac yn lleiaf cyffredin mewn pleidiau rhyddfrydol, ac mae mwyafrif y pleidiau hyn (64 y cant) hefyd yn caniatáu i sefydliadau pleidiau lleol gynnig ymgeiswyr, ond mae'n llai cyffredin rhoi'r pŵer hwn i unigolion a chyrff pleidiau cenedlaethol ar yr un pryd. Mae hwn yn gam hollbwysig yn y broses recriwtio, yn enwedig i fenywod.

O ystyried y gwaith ymchwil ynghylch dethol ymgeiswyr, uchelgais gwleidyddol, a rhywedd, rydym yn gwybod y gall uned y blaid sydd â'r dasg o gynnig ac awgrymu ymgeiswyr effeithio ar faint o fenywod sy'n penderfynu dod ymlaen. Os oes disgwyl i unigolion enwebu eu hunain, gallai annog menywod i beidio â gwneud cais, tra gallai menywod gael eu hannog i fod yn ymgeiswyr posibl os cânt eu hawgrymu gan aelodau eraill o'r blaid. Fodd bynnag, rydym hefyd yn gwybod bod rhwydweithiau o fewn pleidiau

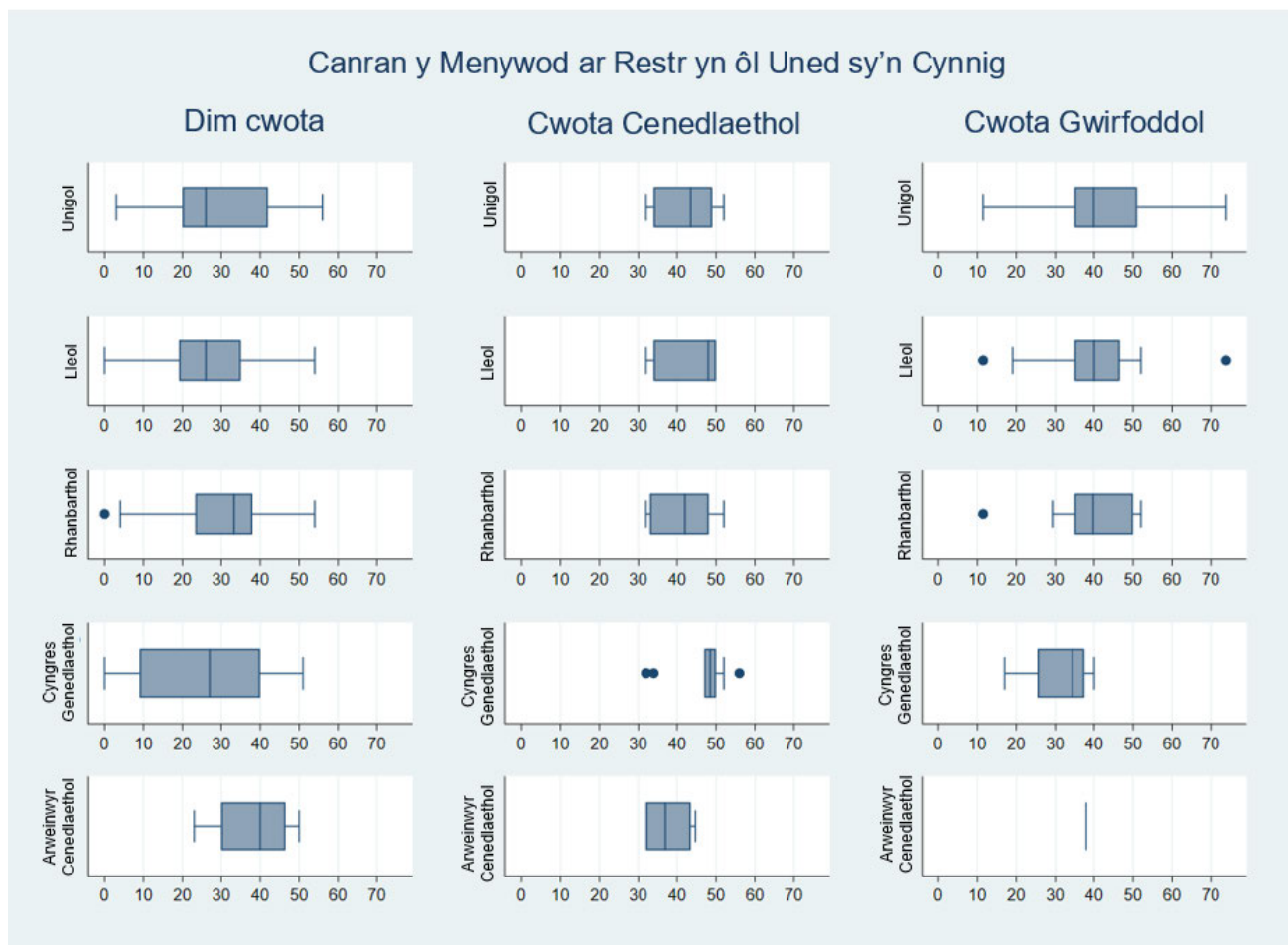
³ Pennwyd arwyddocâd ystadegol gan ddefnyddio gwahaniaeth prawf modd. Gellir darparu canlyniadau ar gais.

⁴ Pleidiau ar y dde a phleidiau rhyddfrydol ar lefel hyder o 95 y cant a phleidiau ar y chwith ar 90 y cant.

yn gymharol ddylanwadol, ac os na chaiff menywod eu hymgorffori yn y rhwydweithiau hyn, gall hunan-enwebiad fod yn ffordd o oresgyn eu statws o fod 'ar y cyrion'. Fodd bynnag, os yw aelodau unigol yn estyn allan at fenywod ac yn gofyn iddynt ystyried ymgeisyddiaeth, gall hyn roi gwybodaeth werthfawr i fenywod am eu tebygolrwydd o gael safle ar restr. Mae Ffigur 5.1 yn cyflwyno crynodeb o'r data ar gyfer tri grŵp: pleidiau heb gwotâu, pleidiau â chwotâu cenedlaethol, a phleidiau â chwotâu gwirfoddol yn unig. Yn y data hyn, mae tua hanner y pleidiau yn cynnwys unigolion yn y cam cynnig ac awgrymu. O'r pleidiau hynny, mae gan tua 20 y cant ohonynt gwotâu cenedlaethol, ac nid oes cwotâu o'r fath gan 80 y cant ohonynt.

Dehongli y diagram blwch-a-blewyn

Mae Ffigur 5.1 yn cyflwyno diagram blwch-a-blewyn sy'n cynrychioli crynodeb o fesur o'r ganran o ymgeiswyr rhestr sy'n fenywod ar draws ein harsylwadau ar gyfer pleidiau cwota a phleidiau di-gwota. Mae'r diagram blwch-a-blewyn yn ddefnyddiol oherwydd mae'n ein galluogi i weld a chymharu llawer o ystadegau cryno pwysig o'r data. Mae'r pwyntiau terfyn yn cynrychioli'r ganran isaf ac uchaf o fenywod ar draws pob grŵp o awgrymwyr (unigolion, sefydliadau plaid lleol, sefydliadau plaid rhanbarthol, cyrff arweinyddiaeth cenedlaethol (cyngres), ac arweinyddiaeth pwyllgorau gwaith cenedlaethol). Mae unrhyw ddotiau unigol ar y diagram yn allanolion yn y data. Mae'r blwch wedi'i dywyllu yn dangos yr amrediad rhyngchwartel i ni, neu ystod y data y mae 50 y cant o'r arsylwadau'n disgyn ynddo. Mae'r bar o fewn yr ystod yn cynrychioli'r canolrif. Mae'r math hwn o graff yn ein galluogi i asesu gwahaniaethau mewn tueddiadau canolog ar draws grwpiau (cymhariaeth ganolrifol) ond hefyd gwahaniaethau yn ystum y data (tuag at fwy neu lai o fenywod). Mae'r tri blwch yn dangos y ffigurau cryno hyn ar gyfer pleidiau heb gwotâu, y rhai sy'n ddarostyngedig i gwotâu cenedlaethol, a'r rhai sy'n defnyddio cwotâu gwirfoddol yn unig.

Ffigur 5.1: Yr uned sy'n cynnig neu'n awgrymu ymgeiswyr posibl

Mae Ffigur 5.1 yn ein galluogi i gymharu'r unedau sy'n cynnig a'r mathau o gwota mewn ffordd ddefnyddiol. Os edrychwn yn gyntaf ar wahaniaethau ar draws unedau pleidiau, nid oes patrymau cyson mewn pleidiau di-gwota. Mae'r canolrif yn gyson rhwng 25 y cant a 35 y cant ar draws y rhan fwyaf o unedau, ac eithrio cynnwys arweinwyr cenedlaethol wrth awgrymu a chynnig lle mae ychydig mwy o fenywod. Mewn pleidiau sydd â chwotâu cenedlaethol, mae'r canolrif yn gyson bron i 40 y cant a heb unrhyw arsylwadau o dan 30 y cant. Mewn pleidiau sydd â chwotâu gwirfoddol, mae'r canolrif yn debyg i'r hyn a welir mewn pleidiau â chwota cenedlaethol. Mae'r data hyn yn debygol o fod oherwydd y ffordd y mae'r broses gynnig yn gorgyffwrdd mewn pleidiau, lle gall sawl uned gyfrannu at y rhan hon o'r broses. Wrth gymharu categorïau cwota, gallwn weld bod pleidiau di-gwota yn tueddu i wyro i'r chwith tra bod pleidiau cwota yn gwyrto i'r dde. Mae hefyd ystod llawer ehangach o werthoedd yn y pleidiau di-gwota. **Mae'r ffigur hwn yn dangos, ni waeth pwy yw'r detholwyr sy'n awgrymu ac yn cynnig ymgeiswyr o fewn pleidiau, bod cwotâu yn cynyddu nifer y menywod ar restrau yn gyffredinol, gan ddarparu cysondeb ar draws unedau pleidiau a lleihau'r ystod o ganlyniadau posibl. Ymddengys eu bod yn gwneud hyn ni waeth pa uned plaid sy'n ymwneud â'r cam cynnig.** Er enghraifft, mae canran yr ymgeiswyr benywaidd sy'n ymddangos ar restrau os yw aelodau unigol yn ymwneud â chynnig ac awgrymu tua 8 y cant yn uwch mewn pleidiau â chwota

cenedlaethol ac 13 y cant yn uwch mewn pleidiau â chwota gwirfoddol o gymharu â phleidiau heb gwota. Mae'r gwahaniaethau hyn yn ystadegol arwyddocaol.

Os cymharwn bleidiau gwleidyddol Cymru â hyn, ymddengys bod eu harferion yn debyg iawn i'r rhai sy'n cael eu portreadu yma. Gall y ddau aelod unigol gynnig eu hunain i ymuno â chofrestrfeydd ymgeiswyr posibl neu gall pleidiau lleol annog unigolion i geisio ymgeisyddiaeth. Pan fydd ymgeisydd cymwys yn dod yn ddarpar ymgeisydd, caiff ei sgrinio gan bwyllgorau etholiadol y blaid genedlaethol i gael cymeradwyaeth i ymuno â'r broses ddethol. O bryd i'w gilydd, bydd blaenoriaethau pleidiau yn addasu'r gronfa recriwtio darged ar draws etholiadau, sydd wedi tueddu i fod o fudd i fenywod a chronfeydd ymgeiswyr eraill heb gynrychiolaeth ddigonol yn y gorffennol. Mynegodd y rhan fwyaf o bleidiau anhawster hefyd o ran recriwtio ymgeiswyr benywaidd posibl, yn enwedig mewn etholaethau lle nad oeddent yn debygol o ennill. Y consensws oedd ei fod yn ormod o faich (am amrywiaeth o resymau yn ymwneud â phrinder amser a'r posibilrwydd o aflonyddu) i fenywod gamu ymlaen.

Sgrinio a hidlo ymgeiswyr posibl

Gall sgrinio a hidlo ymgeiswyr fod yn broses weinyddol, er enghraifft sicrhau bod darpar ymgeiswyr yn bodloni meini prawf gwrthrychol penodol, a hefyd yn broses wleidyddol drwy sgrinio ymgeiswyr gan ddefnyddio meini prawf mwy goddrychol. O ran meini prawf gwrthrychol, mae gan y rhan fwyaf o bleidiau gyfreithiau ynghylch pwy all fod yn ymgeisydd. Yr un mwyaf cyffredin yw bod angen hyd penodol o aelodaeth yn y blaid. Mae lluosogrwydd yn y data hyn yn gofyn am o leiaf 12 mis ond mae'r ystod rhwng 0 a 60 mis. Mae'r mwyafrif o bleidiau hefyd yn gofyn am addewid teyrngarwch, ond dim ond rhai sy'n gofyn am rywbeth fel aelodaeth undeb llafur neu ymlyniad crefyddol. Mae tua 12 y cant yn gofyn bod darpar ymgeiswyr yn cael llofnodion gan aelodau o'r blaid ac mae 10 y cant arall yn ei gwneud yn ofynnol i ddarpar ymgeiswyr dalu blaendal. Ni fyddem yn disgwyl i'r rhain gael llawer o effaith ar sail rhywedd oni bai bod gofynion hyd yr aelodaeth yn arbennig o hir, bod nifer y llofnodion sydd eu hangen yn arbennig o uchel, neu fod y blaendal yn sylweddol. Byddai'r rhain i gyd yn ei gwneud yn anoddach i ymgeiswyr benywaidd.

Dyma hefyd y cam y byddai'r rhan fwyaf o ymgeiswyr yn datgan gwybodaeth sylfaenol amdanynt eu hunain a'u cymhwystra ar gyfer ymgeisyddiaeth (er enghraifft eu lleoliad daearyddol, eu henw cyfreithiol, eu cyfeiriad, ac ati) ac yn tystio i wirionedd y datganiadau hyn. Dyma hefyd y cam pryd y byddai ymgeiswyr yn datgan eu rhywedd. **Er y bydd y diwygiadau arfaethedig yng Nghymru yn caniatáu i'r datganiad rhywedd fynd yn ddiwrthwynebiad, nid yw'n sôn o gwbl am ddarparu ar gyfer datganiadau rhywedd anneauidd. Mae hyn hefyd yn wir am statudau pleidiau a chyfreithiau cwota presennol. Mae deddfau cwota rhywedd a rheolau pleidiau ynghylch**

rhywedd ar restrau (cwotâu gwirfoddol) fel arfer yn cyfeirio at *fenywod* fel y grŵp targed.⁵ Fel arfer nid ydynt yn diffinio beth yw ystyr *menywod*. Gall hyn greu amwysedd yn y dehongliad. Mae'n rhesymol disgwyl y gallai unrhyw berson sy'n adnabod ei hun fel menyw fod â lle i "fenywod" ar restr etholiadol ond (adeg ysgrifennu hyn) nid wyf wedi gallu dod o hyd i unrhyw waith ymchwil sy'n mynd i'r afael ag a yw hunaniaeth rhywedd wedi'i herio erioed ynghylch y cyfreithiau hyn. Mae hefyd yn golygu nad yw cwestiynau am gynrychiolaeth personau anneuaid yn y rolau hyn wedi'u hateb. Mae gwaith ysgolheigaidd ynghylch sut caiff hunaniaethau anneuaid eu hymgorffori mewn rhaglenni gweithredu cadarnhaol yn seiliedig ar rywedd yn parhau'n gyfreithiol ei natur yn bennaf o hyd ac mae'n mynd i'r afael â sut mae cyfraith cyfansoddiad cenedlaethol yn esblygu i ymgorffori hunaniaethau anneuaid neu beidio (Suteu, 2020).

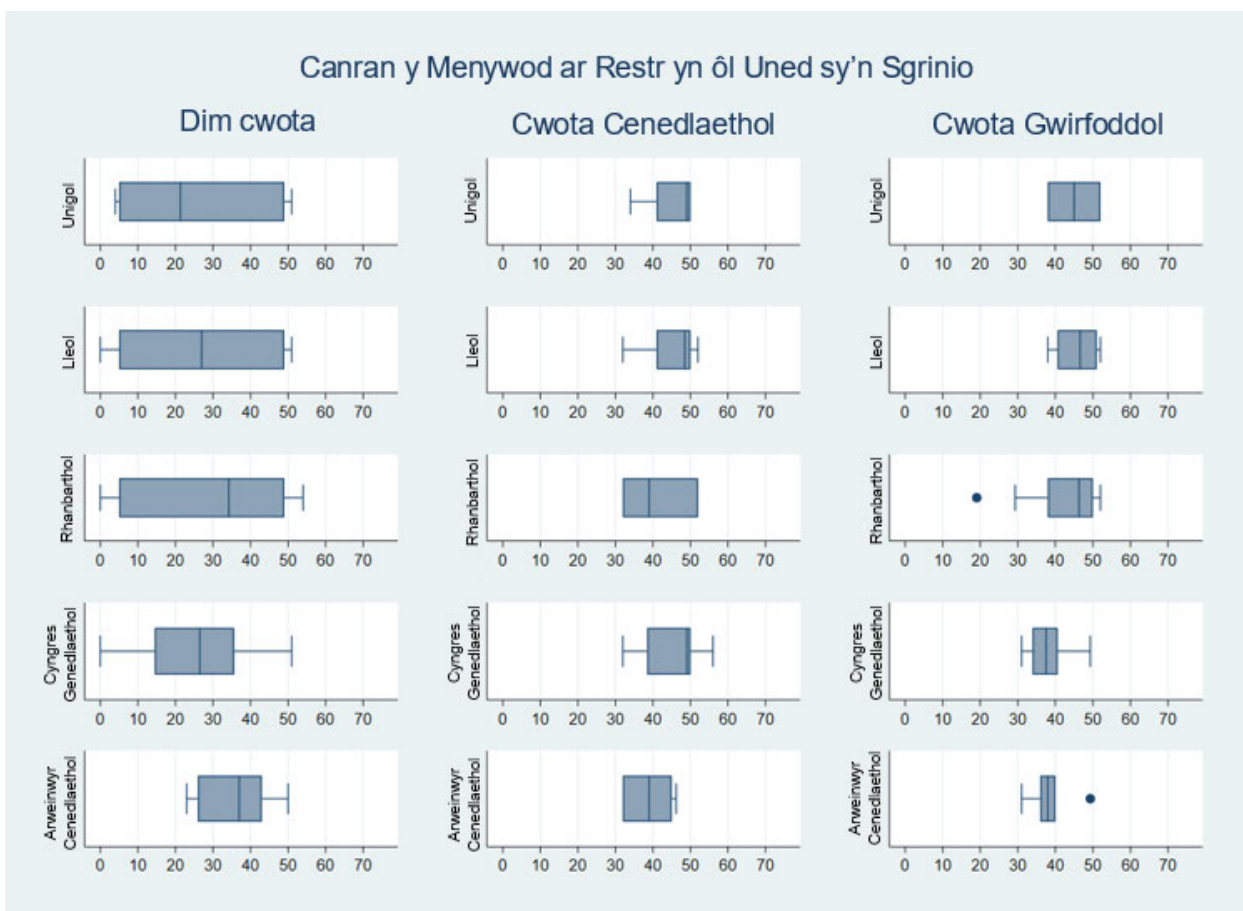
Bydd gofynion eraill, mwy goddrychol, yn cael effaith llawer mwy ar sail rhywedd ar ddarpar ymgeiswyr. Mae *gwaith ymchwil Bjarnegård a Zetterberg (2019)* yn canolbwyntio ar bedwar maen prawf: cefndir, cymwysterau, profiad, ac etholiadwyedd. Maent yn canfod bod meini prawf yn ymwneud â chefnidir a phrofiad yn ffafrio dynion ac yn ei gwneud yn llai tebygol y bydd menywod yn cael eu dethol fel ymgeiswyr. Mae'r meini prawf hyn yn aml yn cael eu pennu gan ddynion ac yn defnyddio dull o ddiffinio profiad priodol sy'n hynod o seiliedig ar rywedd (Kenny a Verge, 2013). Os caiff y gofynion hyn eu gosod yn ffurfiol gan y blaid, efallai na fydd gwahaniaeth pa uned sy'n sgrinio ac yn hidlo ymgeiswyr. Fodd bynnag, os oes gan bob uned ei meini prawf ei hun, gallai hyn gael canlyniadau cadarnhaol a negyddol i fenywod, yn unol â llawer o'r deunydd darllen a adolygwyd uchod. O ran pa ddetolwyr sydd wedi'u cynnwys yn y gwaith sgrinio hwn, mae ein data'n awgrymu bod hyn yn cael ei wneud amlaf gan gorff plaid cenedlaethol gyda bron i 50 y cant o'r holl bleidiau a dim ond 14 y cant yn caniatáu i aelodau unigol fod yn rhan o'r dasg hon.

Mae'r data hyn ar gyfer sgrinio a hidlo ymgeiswyr yn Ffigur 5.2 yn dangos llawer o'r un patrymau â rhai'r cam awgrymu a chynnig. Os nad oes cwotâu, mae'n ymddangos bod cyfran uwch o fenywod pan fydd mwy o unedau canoli'r blaid yn ymwneud â sgrinio. Fodd bynnag, mae'n ymddangos bod y gwrthwyneb pan fydd cwotâu (cenedlaethol a gwirfoddol) ar waith. Mae gan bartïon â chwota lai o amrywiant hefyd. **Mae'r ffigur hwn yn dangos eto, ni waeth beth fo lefel sgrinio ymgeiswyr o fewn pleidiau, fod cwotâu yn cynyddu nifer y menywod ar y rhestrau yn gyffredinol, gan gynnig cysondeb ar draws unedau pleidiau a lleihau'r ystod o ganlyniadau posibl. Nid oes ychwaith unrhyw wahaniaethau gwirioneddol ar draws unedau sgrinio.**

Adroddodd pleidiau gwleidyddol Cymru brosesau lle mae pwyllgorau gwaith

⁵ Efallai bod rhai sy'n defnyddio'r term ehangach "rhywedd" wrth drafod pynciau fel cydraddoldeb ar restrau.

cednlaethol yn sgrinio pob darpar ymgeisydd ac yn creu rhestrau cofrestru cenedlaethol. Mae'n ymddangos bod y rhestrau hyn yn ystyried nodweddion gwrthrychol ymgeiswyr yn bennaf fel hyd aelodaeth yn y blaid

Ffigur 5.2: Yr uned sy'n sgrinio neu'n hidlo ymgeiswyr posibl

(o leiaf 12 mis yn y rhan fwyaf o bleidiau) a phasio archwiliad o gefndir. Os caiff yr ymgeisydd ei gymeradwyo, bydd wedyn ar gael i'w ddethol. Os na chaiff ei gymeradwyo, ni all ddod yn ymgeisydd. Mae'r rhan fwyaf o bleidiau'n hysbysu pob aelod pan fydd y broses ymgeisio a sgrinio hon yn dechrau ar gyfer yr etholiad nesaf ac yn creu rhestr gymeradwyo y gall y detholwyr ei defnyddio.⁶

Dethol a phenderfynu ar ymgeiswyr

Dewis a phenderfynu ar ymgeiswyr fydd y pwynt pwysicaf i ddarpar ymgeiswyr. Dyma lle mae gan y blaid y pŵer porthgadw mwyaf ac mae'n cyfyngu'r rhestr o ymgeiswyr cymwys (ar ôl sgrinio) i restr yr ymgeiswyr gwirioneddol. Mae llawer o'r deunydd darllen a ddisgrifir uchod yn archwilio'r cam hwn o'r broses. Dyma'r cam lle mae lleoliad y pŵer a nodau'r detholwyr (pa uned bynnag yw hon) yn cael yr effaith fwyaf ar lwyddiant

⁶ Cafwyd yr holl wybodaeth am bleidiau gwleidyddol Cymru drwy gyfweiliadau â swyddogion y pleidiau a gynhaliwyd ar 25 Mawrth 2024 ar Zoom gan yr awdur.

menywod. Yn y data hyn, ceir llawer o amrywiaeth ar draws y pleidiau. Mae gan y rhan fwyaf o bleidiau fwy nag un corff yn y blaid.

Tabl 5.3: Unedau sy'n dethol ymgeiswyr o fewn pleidiau

Uned	Canran y pleidiau yn y data
Aelodau Unigol	39
Sefydliadau lleol	24
Sefydliadau rhanbarthol	37
Cydweithfa genedlaethol	46
Arweinydd (arweinwyr) cenedlaethol	43

Mae Tabl 5.3 yn nodi canran y pleidiau yn y data hyn sy'n cynnwys pob un o'r unedau hyn yn y broses. Mae'n gyffredin iawn i arweinwyr cenedlaethol a/neu aelodau unigol fod yn rhan o wneud y penderfyniad dethol terfynol.

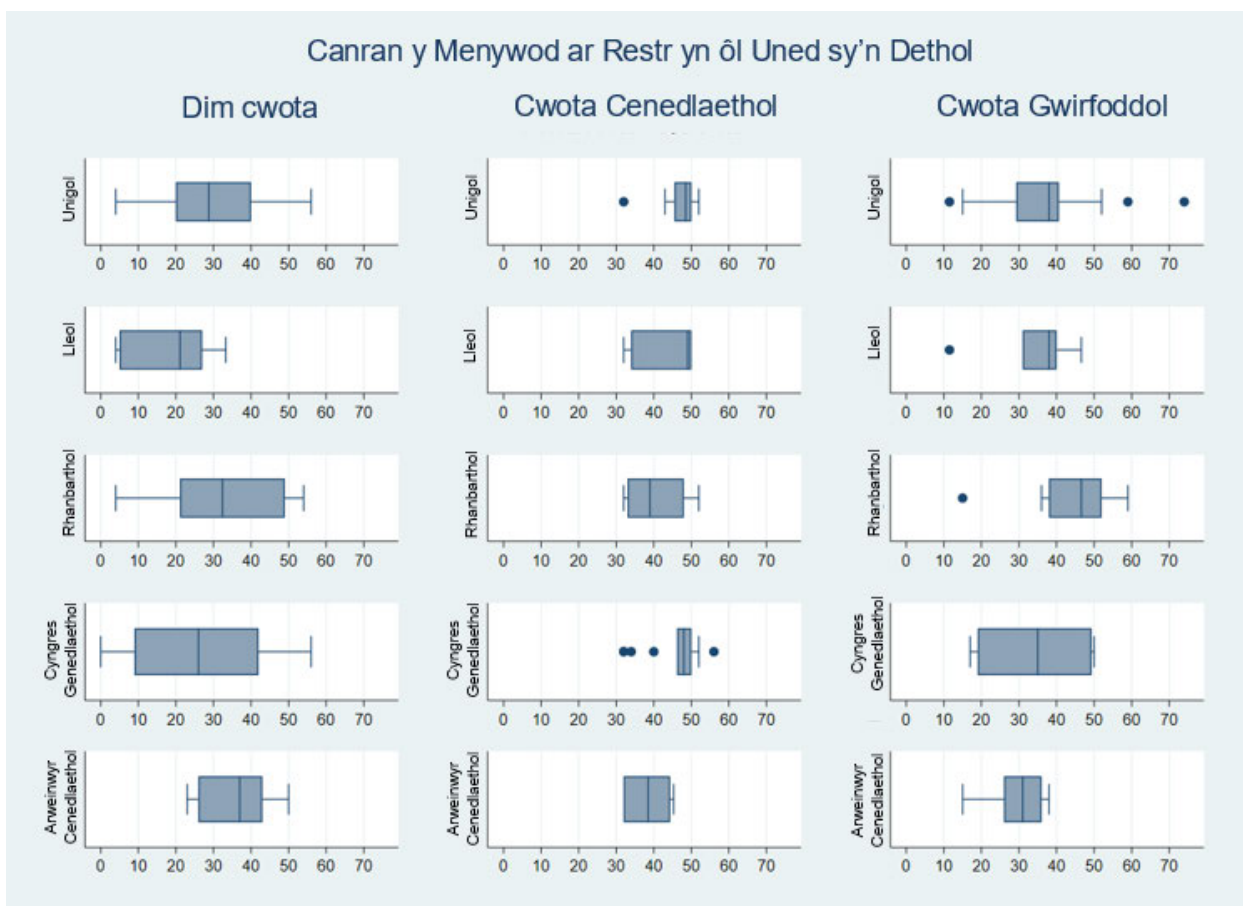
Mae Ffigur 5.3 yn nodi llawer mwy o amrywiaeth yn y berthynas rhwng detholwyr a chanran y menywod ar restrau. Yn enwedig mewn pleidiau nad ydynt yn defnyddio cwotâu, mae'n ymddangos bod lefel y dethol yn bwysig iawn i fenywod. Yn ymarferol, mae dethol gan aelodau unigol fel arfer yn digwydd gyda phleidlais gan yr aelodau ar lefel etholaeth a pho fwyaf canoledig y detholwyr, mae'r rhai y caniateir iddynt gyfrannu at y penderfyniad yn dod yn fwy a mwy elitaidd (hy symud o bleidleisiau lleol i bleidleisiau rhanbarthol neu bleidleisio o fewn y gyngres genedlaethol neu ddethol gan arweinydd y blaid neu arweinwyr y pwyllgor gwaith). Mae rhai pleidiau yn penderfynu ar yr ymgeiswyr ac ar drefn y rhestr yn seiliedig ar bleidleisiau'r aelodau, tra gall eraill adael dethol ymgeiswyr i bleidlais gan yr aelodau ond gan gadw'r hawl i drefnu rhestrau i bwyllgorau gwaith y blaid (Aldrich, 2018).

Y ganran ganolrifol pan fydd unigolion yn ymwneud â gwaith dethol yw tua 29 y cant ond gall amrywio o 5 y cant i 55 y cant, ond mae 50 y cant o'r arsylwadau rhwng 20 y cant a 40 y cant o fenywod. Mewn cyferbyniad, pan fydd arweinwyr cenedlaethol yn ymwneud â'r broses ddethol, mae cyfran ganolrifol y menywod yn agosach at 40 y cant ac mae'r data'n ymestyn ymhellach i'r dde (rhwng 20 y cant a 50 y cant). Mae hyn yn awgrymu y gallai swyddogion yn y democratiaethau seneddol sydd yn y data hwn fod yn fwy tueddol o ddewis menywod na phleidiau unigol a lleol. Mae'r un peth yn wir o gymharu ag unedau pleidiau rhanbarthol a chyngresau pleidiau.

Os edrychwn ar bleidiau sydd â chwotâu, mae'n ymddangos bod y cwotâu yn gweithredu fel "cywiriad" i ddewisiadau unigol, lleol a rhanbarthol ar gyfer cynrychiolaeth menywod. Ac eithrio rhai allanolion, mae'n ymddangos eu bod yn darparu terfyn isaf ar gyfer dewis menywod. Tra bod nifer y menywod ar restrau lle mae arweinwyr cenedlaethol yn rhan o'r

broes ddethol yn dal i fod tua 40 y cant mewn pleidiau â chwota cenedlaethol (a hyd yn oed yn is mewn pleidiau â chwota gwirfoddol), mae cyfran y menywod a ddewisir pan fydd sefydliadau unigol a lleol yn cymryd rhan yn uwch ac yn fwy o gwmpas y canolrif nag mewn pleidiau heb gwotâu.

Y peth pwysig i'w gymryd o'r ffigur hwn yw bod y berthynas rhwng lefel y blaid sy'n ymwneud â dethol a menywod ar restrau pleidiau yn amodol iawn ar reolau hybu rhywedd fel cwotâu.

Ffigur 5.3: Yr uned sy'n dethol neu'n penderfynu ar ymgeiswyr posibl

Cwotâu sy'n cael yr effaith fwyaf ar lefelau dethol mwy datganoledig, sy'n ategu canfyddiadau Aldrich (2020) ac yn awgrymu bod cwotâu yn fwyaf dylanwadol mewn pleidiau mwy datganoledig a democrataidd. O ran y math mwyaf cyffredin o ddethol, mae lluosogrwydd pleidiau yn cynnwys arweinwyr cenedlaethol neu aelodau unigol.

Mae pleidiau yng Nghymru yn defnyddio amrywiaeth o weithdrefnau i ddethol ymgeiswyr yn y pen draw. Er bod gan rai pleidiau reolau ffurfiol yn eu cyfansoddiad sy'n gymwys i bob cylch etholiadol, mae eraill wedi cynnal yr hyblygrwydd i newid y weithdrefn i ddiwallu anghenion eu pleidiau ar draws etholiadau. Ar draws y pleidiau, mae'n arferol cynnwys unedau datganoledig mewn rhyw ffordd, fel arfer gyda phleidlais gan aelodau etholaeth i ddewis ymgeiswyr ar ôl cyhoeddi rhestr o

ymgeiswyr cymeradwy. Caniateir i ymgeiswyr eiriol drostynt eu hunain ar y pwynt hwn, ond mae cyfyngiadau ar faint y gall rhywun ei wario ar drywydd cael eu dethol, sy'n cael eu pennu gan y pleidiau eu hunain. Mae deiliaid sy'n dymuno aros yn eu rolau fel arfer yn cael eu rhoi ar y rhestrau byr yn awtomatig ar gyfer y cam dethol hwn. Yn ei hanfod, mae darpariaethau sy'n hybu rhywedd fel rhestrau byr menywod yn unig a rheolau ynghylch gosod menywod yn gweithredu fel cwotâu gwirfoddol hyd yn oed os nad ydynt yn cael eu henwi felly.

Rhoi fetto ar ymgeiswyr

Mae caniatáu fetto ar gyfer unrhyw uned o'r blaid yn golygu y gall dynnu ymgeisydd oddi ar restr. Prin iawn yw'r pleidiau yn ein data sydd wedi rhoi pŵer fetto ffurfiol yn eu statudau neu gyfansoddiadau. Os ydynt, mae'r pŵer hwn yn tueddu i gael ei freinio yn un o sefydliadau cenedlaethol y blaid (ar y cyd neu arweinyddiaeth). Mae patrymau yn y data yn dangos bod cynrychiolaeth menywod yn y pleidiau hyn yn adlewyrchu'r patrymau a archwilir uchod ac nid oes angen eu harchwilio yma. Gellir dod o hyd i'r diagram blwch-ablewyn ar gyfer y cam hwn yn Ffigur A.1 yn yr atodiad. Mae mwy o fetos yn bodoli pan ddefnyddir cwotâu, yn ôl pob tebyg i ganiatáu i bwyllgorau gwaith pleidiau ac unedau eraill wrthod rhestrau nad ydynt yn cyrraedd y safon bresennol.

Adroddodd pleidiau yng Nghymru eu bod wedi breinio pŵer fetto yn y pwyllgor gwaith cenedlaethol ond roeddent yn awgrymu mai anaml y caiff ei ddefnyddio. Pan gaiff ei ddefnyddio, mae fel arfer mewn sefyllfa lle mae gwrthdaro cyfreithiol, gwrthdaro moesol, neu wrthdaro ymhlith ymgeiswyr. Fodd bynnag, eglurodd pob plaid yn bendant mai prin iawn yw hyn. Mae'n ymddangos eu bod yn arfer mwy o bŵer dros osod ymgeiswyr ar draws rhestrau neu gyfyngu ar restrau byr cyn dethol i un rhywedd yn erbyn dileu ymgeiswyr ar ôl iddynt gael eu dethol.

6. Casgliad

Mae pleidiau gwleidyddol mewn democratiaethau seneddol yn defnyddio amrywiaeth o dulliau i ddethol ymgeiswyr ac mae pob un wedi'i archwilio yma gan ddefnyddio'r Gronfa Ddata Pleidiau Gwleidyddol (Scarrow, Webb a Poguntke, 2017). Mae'r data hyn wedi rhoi'r deunydd darllen ar ddethol ymgeiswyr a rhywedd yn ei gyd-destun. Mae'n dangos nad oes un dull sy'n rhoi mantais neu anfantais i fenywod, er y gall dulliau mwy datganoledig greu mwy o amrywiaeth yn nifer y menywod sy'n cael eu dethol ar restrau heb ddefnyddio cwotâu rhywedd. Caiff tynged menywod ar restrau etholiadol ei benderfynu drwy gyfuniad o gyflenwad a galw am ymgeiswyr benywaidd mewn pleidiau. Ar yr ochr gyflenwi, bydd recriwtio menywod bob amser yn anoddach na recriwtio dynion, ac mae hyn yn wir yng Nghymru fel y mae ledled y byd. Gall dulliau recriwtio sy'n lleihau rhwystrau ymarferol rhag mynediad (sgrinio) a rhoi gwybodaeth i fenywod am eu tebygolrwydd o lwyddo (awgrymu a chynnig) helpu i liniaru'r gwahaniaethau hyn. Mae mecanweithiau i sicrhau presenoldeb a gosodiad menywod (fel cwotâu) yn gweithio

drwy greu terfyn isaf yng nghyfran y menywod ar restrau. Gwelir y bwlbh mwyaf yn y gyfran hon rhwng pleidiau â chwota a phleidiau di-gwota ar draws pleidiau sy'n defnyddio proses ddethol gan aelodau unigol. O gymharu â'r cyd-destun byd-eang, mae'r gweithdrefnau dethol ymgeiswyr presennol a ddefnyddir ym mhleidiau gwleidyddol Cymru yn creu cyfleoedd i ymgeiswyr benywaidd, ond nid ydynt o reidrwydd yn eu gwarantu heb awydd i hyrwyddo menywod ar y rhestrau. Fodd bynnag, mae tystiolaeth gref bod y pleidiau hyn mewn safle da i ddyrchafu menywod, a bod ganddynt brofiad o ddyrchafu menywod, os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

7. Llyfryddiaeth

- Aldrich, Andrea S. 2018. "National Political Parties and Career Paths to the European Parliament." *JCMS: The Journal of Common Market Studies* 56(6):1283–1304.
- Aldrich, Andrea S. 2020. "Party Organization and Gender in European Elections." *Party Politics* 26(5):675–688.
- Aldrich, Andrea S. a William T. Daniel. 2019. "The Consequences of Quotas: Assessing the Effect of Varied Gender Quotas on Legislator Experience in the European Parliament." *Politics & Gender* pp. 1–30.
- Aldrich, Andrea S a William T Daniel. 2025. *Quotas as Game Changers for the Recruitment, Selection, and Performance of Elected Politicians*. In Press Oxford University Press.
- Aldrich, Andrea S a Zeynep Somer-Topcu. 2024. *Glass Ceilings, Glass Cliffs, and Quicksands: Gendered Party Leadership in Parliamentary Systems*. Under Contract with Cambridge University Elements in Gender and Politics Series.
- Bagues, Manuel a Pamela Campa. 2021. "Can Gender Quotas in Candidate Lists Empower Women? Evidence from a Regression Discontinuity Design." *Journal of Public Economics* 194:104315.
- Baskaran, Thushyanthan a Zohal Hessami. 2018. "Does the Election of a Female Leader Clear the Way for More Women in Politics?" *American Economic Journal: Economic Policy* 10(3):95–121.
- Bjarnegård, Elin a Pär Zetterberg. 2019. "Political parties, formal selection criteria, and gendered parliamentary representation." *Party Politics* 25(3):325–335.
- Borz, Gabriela a Kenneth Janda. 2020. "Contemporary Trends in Party Organization: Revisiting Intra-Party Democracy." *Party Politics* 26(1):3–8.

- Campbell, Rosie. 2016. "Representing Women Voters: The Role of the Gender Gap and the Response of Political Parties." *Party Politics* 22(5):587–597.
- Campbell, Rosie a Sarah Childs. 2017. *The (M)Otherhood Trap: Reconsidering Sex, Gender, and Legislative Recruitment*. Vancouver, Canada: UBC Press.
- Childs, Sarah L a Miki Caul Kittilson. 2016. "Feminizing Political Parties: Women's Party Member Organizations within European Parliamentary Parties." *Party Politics* 22(5):598–608.
- Conover, Pamela Johnston a Virginia Gray. 1983. "Feminism and the new right: Conflict over the American family.".
- Cross, William. 2008. "Democratic Norms and Party Candidate Selection Taking Contextual Factors into Account." *Party Politics* 14(5):596–619.
- De Paola, Maria, Vincenzo Scoppa a Rosetta Lombardo. 2010. "Can Gender Quotas Break down Negative Stereotypes? Evidence from Changes in Electoral Rules." *Journal of Public Economics* 94(5):344–353.
- Dolan, Kathleen A. 2014. *When does gender matter?: Women candidates and gender stereotypes in American elections*. Oxford University Press, USA.
- Fox, Richard L a Jennifer L Lawless. 2011. "Gendered perceptions and political candidacies: A central barrier to women's equality in electoral politics." *American Journal of Political Science* 55(1):59–73.
- Fox, Richard L a Jennifer L Lawless. 2014. "Uncovering the origins of the gender gap in political ambition." *American Political Science Review* 108(3):499–519.
- Fridkin, Kim L. a Patrick J. Kenney. 2014. "How the Gender of U.S. Senators Influences People's Understanding and Engagement in Politics." *The Journal of Politics* 76(4):1017–1031.
- Fulton, Sarah A. 2012. "Running Backwards and in High Heels: The Gendered Quality Gap and Incumbent Electoral Success." *Political Research Quarterly* 65(2):303–314.
- Håkansson, Sandra. 2021. "Do Women Pay a Higher Price for Power? Gender Bias in Political Violence in Sweden." *The Journal of Politics* 83(2):515–531.
- Hazan, Reuven Y a Gideon Rahat. 2006. "The Influence of Candidate Selection Methods on Legislatures and Legislators: Theoretical Propositions, Methodological Suggestions and Empirical Evidence." *The Journal of Legislative Studies* 12(3-4):366–385.

- Htun, M.N ac M. P. Jones. 2002. Engendering the Right to Participate in Decision-Making: Electoral Quotas and Women's Leadership in Latin America. Yn *Gender and the Politics of Rights and Democracy in Latin America*. Hampshire: Palgrave.
- Kanthak, Kristin a Jonathan Woon. 2015. "Women Don't Run? Election Aversion and Candidate Entry." *American Journal of Political Science* 59(3):595–612.
- Kenny, Meryl a Tània Verge. 2013. "Decentralization, Political Parties, and Women's Representation: Evidence from Spain and Britain." *Publius: The Journal of Federalism* 43(1):109–128.
- Lühiste, Maarja. 2015. "Party Gatekeepers' Support for Viable Female Candidacy in PR-list Systems." *Politics and Gender* 11(1):89–116.
- Matland, Richard E. a Kathleen A. Montgomery. 2003. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford University Press.
- Niven, David. 1998. "Party Elites and Women Candidates: The Shape of Bias." *Women & Politics* 19(2):57–80.
- Norris, Pippa a Joni Lovenduski. 1995. *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge University Press.
- O'Brien, Diana Z. 2015. "Rising to the Top: Gender, Political Performance, and Party Leadership in Parliamentary Democracies." *American Journal of Political Science* 59(4):1022–1039.
- Pruysers, Scott, William P. Cross, Anika Gauja a Gideon Rahat. 2017. Candidate Selection Rules and Democratic Outcomes: The Impact of Parties on Women's Representation. Yn *Organizing Political Parties Representation, Participation, and Power*, ed. Susan E Scarrow, Paul D. Webb a Thomas Poguntke. Oxford: Oxford University Press.
- Quaranta, Mario a Giulia M Dotti Sani. 2018. "Left behind? Gender gaps in political engagement over the life course in twenty-seven European countries." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 25(2):254–286.
- Reingold, Beth a Jessica Harrell. 2010. "The impact of descriptive representation on women's political engagement: Does party matter?" *Political Research Quarterly* 63(2):280–294.
- Ryan, Michelle K, S Alexander Haslam a Clara Kulich. 2010. "Politics and the Glass Cliff: Evidence That Women Are Preferentially Selected to Contest Hard-to-Win Seats." *Psychology of Women Quarterly* 34(1):56–64.

- Scarrow, Susan E., Paul D. Webb a Thomas Poguntke. 2017. *Organizing Political Parties: Representation, Participation, and Power*. Oxford University Press.
- Scarrow, Susan, Paul D. Webb a Thomas Poguntke. 2022. "Political Party Database Round 2 v4 (first public version)". URL: <https://doi.org/10.7910/DVN/0JVUM8>
- Schneider, Monica C, Mirya R Holman, Amanda B Diekman a Thomas McAndrew. 2016. "Power, conflict, and community: How gendered views of political power influence women's political ambition." *Political Psychology* 37(4):515–531.
- Sevilla-Sanz, Almudena, Jose Ignacio Gimenez-Nadal a Cristina Fernández. 2010. "Gender roles and the division of unpaid work in Spanish households." *Feminist Economics* 16(4):137– 184.
- Suteu, Silvia. 2020. Gender in Comparative Constitutional Change. Yn *Routledge Handbook of Comparative Constitutional Change*. Routledge.
- Teele, Dawn Langan, Joshua Kalla a Frances Rosenbluth. 2018. "The Ties That Double Bind: Social Roles and Women's Underrepresentation in Politics." *The American Political Science Review; Washington* 112(3):525–541.

AtodiadTabl A.1: Pleidiau Seneddol yn y Gronfa Ddata
Pleidiau Gwleidyddol

Gwlad	Enw'r Blaid	Teulu Pleidiau
Awstralia	Labor Party	Chwith
Awstralia	Liberal Party	Dde
Awstralia	National Party	Arall
Awstralia	The Greens	Chwith
Gwlad Belg	Christian-Democrat and Flemish	Dde
Gwlad Belg	Democrat Humanist Centre	Dde
Gwlad Belg	Democratic, Federalist, Independent	Arall
Gwlad Belg	Ecolo	Chwith
Gwlad Belg	Flemish Interest	Arall
Gwlad Belg	Gwyrdd	Chwith
Gwlad Belg	New Flemish Alliance	Arall
Gwlad Belg	Open Flemish Liberals and Democrats	Rhyddfrydol
Gwlad Belg	People's Party	Arall
Gwlad Belg	Reform Movement	Rhyddfrydol
Gwlad Belg	Socialist Party	Chwith
Gwlad Belg	Socialist Party Alternative	Chwith
Gwlad Belg	Workers' Party of Belgium	Arall
Botswana	Botswana Congress Party (BCP)	Chwith
Botswana	Botswana Democratic Party (BDP)	Arall
Bwlgaria	Bulgarian Socialist Party	Chwith
Bwlgaria	Citizens for European Development of Bulgaria	Arall
Bwlgaria	Movement for Rights and Freedoms	Arall
Bwlgaria	United Patriots	Arall
Bwlgaria	Volya	Arall
Canada	Conservative Party	Dde
Canada	Green Party	Chwith
Canada	Liberal Party	Rhyddfrydol
Canada	New Democratic Party	Chwith
Denmarc	Conservatives	Dde
Denmarc	Danish People's Party	Arall
Denmarc	Liberal Alliance	Rhyddfrydol
Denmarc	Liberals	Rhyddfrydol

Denmarc	Red-Green Alliance	Arall
Denmarc	Social Democrats	Chwith
Denmarc	Social Liberal Party	Rhyddfrydol
Denmarc	Socialist People's Party	Arall
Denmarc	The Alternative	Chwith
Estonia	Centre Party	Rhyddfrydol
Estonia	Conservative People's Party	Dde
Estonia	Free Party	Dde
Estonia	Pro Patria and Res Publica Union	Dde
Estonia	Reform Party	Rhyddfrydol
Estonia	Social Democratic Party	Chwith
Yr Almaen	Alliance '90/The Greens	Chwith
Yr Almaen	Alternative for Germany	Arall
Yr Almaen	Christian Democratic Union	Dde
Yr Almaen	Christian Social Union	Dde
Yr Almaen	Free Democratic Party	Rhyddfrydol
Yr Almaen	Social Democratic Party	Chwith
Yr Almaen	The Left	Arall
Gwlad Groeg	Coalition of the Radical Left (Syriza)	Arall
Gwlad Groeg	Communist Party of Greece (KKE)	Arall
Gwlad Groeg	Independent Greeks (ANEL)	Arall
Gwlad Groeg	New Democracy (ND)	Dde
Gwlad Groeg	Panhellenic Socialist Movement (PASOK)	Chwith
Gwlad Groeg	The River	Rhyddfrydol
Hwngari	Democratic Coalition	Chwith
Hwngari	Fidesz - Hungarian Civic Alliance	Arall
Hwngari	Jobbik	Arall
Hwngari	Politics Can Be Different	Chwith
Hwngari	Socialist Party	Chwith
Israel	All of Us	Rhyddfrydol
Israel	Balad	Arall
Israel	Hadash	Arall
Israel	Labor Party	Chwith
Israel	Likud	Dde
Israel	Meretz	Chwith
Israel	The Jewish Home	Arall
Israel	The Movement	Rhyddfrydol

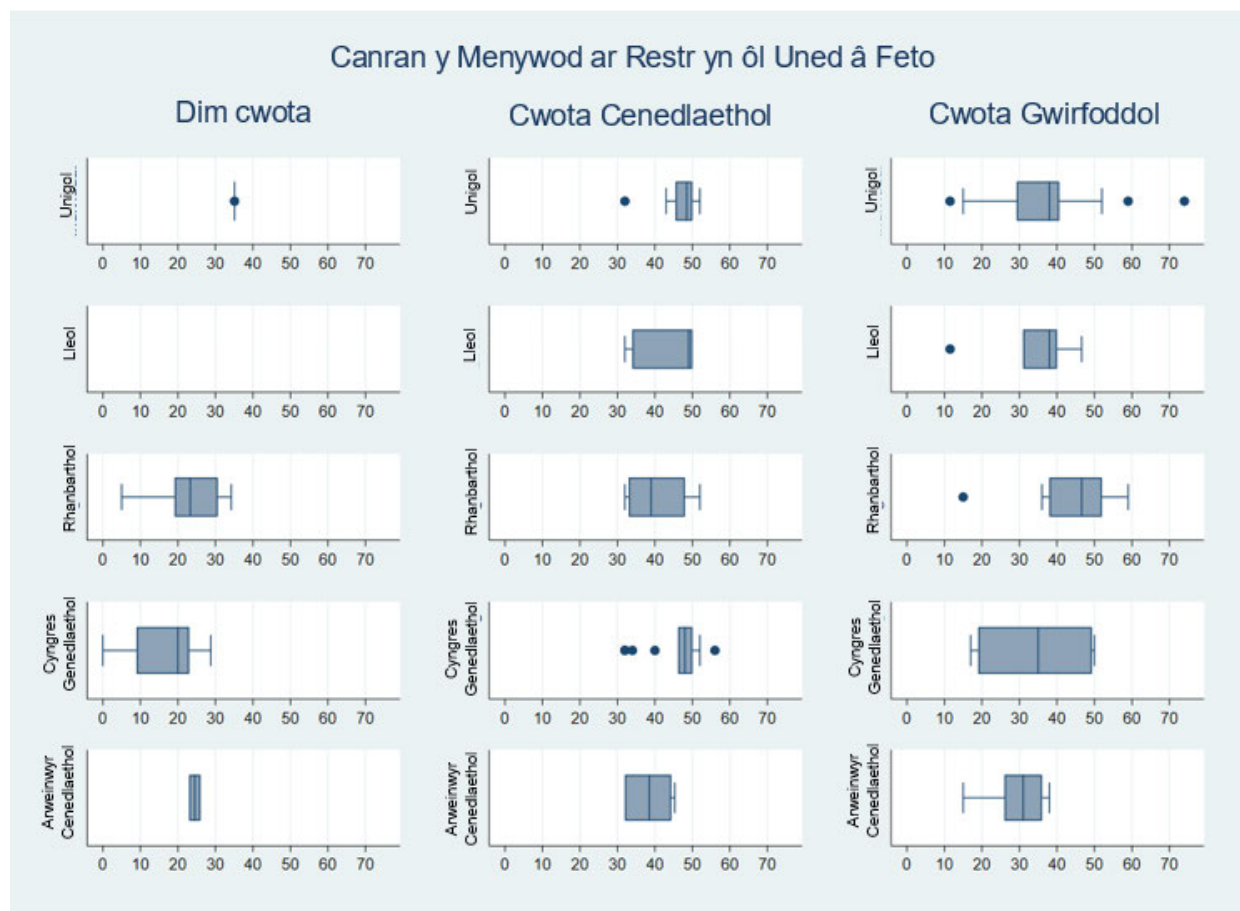
Israel	There is a Future	Rhyddfryfol
Israel	Yisrael Beiteinu	Arall
Yr Eidal	Brothers of Italy	Arall
Yr Eidal	Democratic Party	Chwith
Yr Eidal	Five Stars Movement	Arall
Yr Eidal	Italian Force	Rhyddfryfol
Yr Eidal	Northern League	Arall
Japan	Communist Party	Arall
Japan	Democratic Party	Chwith
Japan	Komeito	Arall
Japan	Liberal Democratic Party	Dde
Japan	Nippon Ishin	Dde
Japan	Social Democratic Party	Chwith
Japan	The Constitutional Democratic Party of Japan	Rhyddfryfol
Japan	The Party of Hope	Arall
Latfia	Alliance of Regions	Arall
Latfia	Farmers' Union of Latvia	Arall
Latfia	Green Party of Latvia	Chwith
Latfia	KPV LV	Arall
Latfia	National Alliance	Arall
Latfia	New Conservative Party	Dde
Latfia	Social Democratic Party "Harmony"	Chwith
Latfia	Unity	Rhyddfrydol
Latfia	Vidzeme Party	Arall
Lithwania	Electoral Action of Poles in Lithuania – Christian Families Alliance	Arall
Lithwania	Homeland Union - Lithuanian Christian Democrats	Dde
Lithwania	Labour Party	Arall
Lithwania	Liberal Movement	Rhyddfrydol
Lithwania	Lithuanian Farmers and Greens Union	Arall
Lithwania	Order and Justice	Arall
Lithwania	Social Democratic Labour Party of Lithuania	Chwith
Lithuania	Social Democratic Party of Lithuania	Chwith
Yr Iseldiroedd	50PLUS	Arall
Yr Iseldiroedd	Christian Democratic Appeal	Dde
Yr Iseldiroedd	Christian Union	Arall
Yr Iseldiroedd	DENK	Arall

Yr Iseldiroedd	Democrats 66	Rhyddfrydol
Yr Iseldiroedd	Forum for Democracy	Arall
Yr Iseldiroedd	Green Left	Chwith
Yr Iseldiroedd	Labour Party	Chwith
Yr Iseldiroedd	Party for Freedom	Arall
Yr Iseldiroedd	Party for the Animals	Arall
Yr Iseldiroedd	People's Party for Freedom and Democracy	Rhyddfrydol
Yr Iseldiroedd	Reformed Political Party	Arall
Yr Iseldiroedd	Socialist Party	Arall
Norwy	Centre Party	Arall
Norwy	Christian Democratic Party	Dde
Norwy	Conservative Party	Dde
Norwy	Labour Party	Chwith
Norwy	Liberal Party	Rhyddfrydol
Norwy	Progress Party	Arall
Norwy	Coch	Arall
Norwy	Socialist Left Party	Arall
Norwy	The Greens	Chwith
Gwlad Pwyl	Law and Justice	Dde
Gwlad Pwyl	Modern (Nowoczesna)	Rhyddfrydol
Slofacia	Bridge	Arall
Slofacia	Christian Democratic Movement	Dde
Slofacia	Direction – Social Democracy	Chwith
Slofacia	Freedom and Solidarity	Rhyddfrydol
Slofacia	Kotleba – People's Party Our Slovakia	Arall
Slofacia	Ordinary People and Independents	Dde
Slofacia	Party of the Hungarian Community	Arall
Slofacia	Progresive Slovakia	Rhyddfrydol
Slofacia	Slovak National Party	Dde
Slofacia	Together -Civic Democracy	Rhyddfrydol
Slofacia	We Are Family	Arall
De Affrica	African National Congress	Chwith
De Affrica	Democratic Alliance	Rhyddfrydol
De Affrica	Economic Freedom Fighters	Arall
Sbaen	Basque Nationalist Party	Arall
Sbaen	Dinasyddion	Rhyddfrydol
Sbaen	PDECAT - European Democratic Party of Catalonia	Arall

Sbaen	People's Party	Dde
Sbaen	Republican Left of Catalonia	Arall
Sbaen	Socialist Party	Chwith
Sbaen	United Left	Arall
Sbaen	Podemos	Arall
Sweden	Centre Party	Arall
Sweden	Christian Democrats	Dde
Sweden	Green Party	Chwith
Sweden	Left Party	Arall
Sweden	Liberal Party	Rhyddfrydol
Sweden	Moderate Party	Dde
Sweden	Social Democrats	Chwith
Sweden	Sweden Democrats	Arall
Y Swistir	Christian Democratic People's Party	Dde
Y Swistir	Swiss People's Party/Democratic Union of the Centre	Arall
Y Swistir	Swiss Socialist Party	Chwith
Y Swistir	The Liberals	Rhyddfrydol
Y Deyrnas Unedig	Y Blaid Geidwadol	Dde
Y Deyrnas Unedig	Y Blaid Werdd	Chwith
Y Deyrnas Unedig	Y Blaid Lafur	Chwith
Y Deyrnas Unedig	Democratiaid Rhyddfrydol	Rhyddfrydol
Y Deyrnas Unedig	Plaid Cymru	Arall
Y Deyrnas Unedig	Plaid Genedlaethol yr Alban	Arall
Y Deyrnas Unedig	Plaid Annibyniaeth y Deyrnas Unedig	Arall

Tabl A.2: Dosbarthiad Teuluoedd

Pleidiau Categori ideolegol (eang)	Teulu pleidiau (cul)
Chwith	Democratiaid Cymdeithasol Gwyrddion
Rhyddfrydol	Rhyddfrydwyr
Dde	Ceidwadwyr Democratiaid Cristnogol
Arall	Amaethyddol/Plaid Ffermwyr Rhanbartholaidd Dde pell (dde eithafol) Asgell dde (poblogyddion) Comiwnyddion neu Sosialwyr Chwith Ethnig Arall Cyffesiadol, heblaw Democratiaid Cristnogol

Ffigur A.1: Yr uned sy'n rhoi feto ar ymgeiswyr

Modelu cwotâu rhywedd arfaethedig

Dr William T Daniel | Athro Cyswllt mewn Gwleidyddiaeth Gymharol
Ysgol Gwleidyddiaeth a Chysylltiadau Rhyngwladol, Prifysgol Nottingham

Crynodeb gweithredol

- Defnyddir cwotâu rhywedd ledled y byd, ac maent yn llwyddo i gynyddu neu sicrhau cynrychiolaeth menywod mewn sefydliadau cyhoeddus a phreifat.
- Mae llwyddiant cwota yn dibynnu ar ffactorau o systemau etholiadol cyfrannol, mathau o bleidleisiau, rheolau gosodiad, a systemau gorfodi.
- Mae cwota arfaethedig Senedd Cymru yn gwota cryf; o ystyried data ar gwotâu presennol, gellir disgwyl hyrwyddo a chadw cynrychiolaeth gyfartal o ran rhywedd wrth i'r ddeddfwrfa gael ei hehangu.

Tabl cynnwys

<i>Crynodeb gweithredol</i>	1
<i>Cyd-destun byd-eang</i>	1
<i>Cyd-destun Cymru</i>	4
<i>Canlyniadau modelu</i>	6
<i>Effeithiau a ragwelir i Gymru</i>	11
<i>Casgliadau</i>	13
<i>Diolchiadau</i>	13
<i>Gwaith a ddyfynnwyd</i>	13

Cyd-destun byd-eang

Defnyddir cwotâu rhywedd mewn llawer o leoliadau ledled y byd. Er eu bod yn bodoli yn y sector preifat – yn enwedig mewn meysydd fel byrddau corfforaethol – maent yn codi'n amlach mewn sefyllfaoedd llywodraethol, ac yn enwedig mewn lleoliadau deddfwriaethol. Yn wleidyddol, gellir defnyddio cwotâu i hyrwyddo gwahanol hunaniaethau a dangynrychiolir (e.e. o ran iaith, ethnigrwydd a gallu), ond mae'r cwotâu mwyaf nodweddiadol yn ymwneud â chynhwysiant rhywedd. Yn 2024, mae cwotâu rhywedd yn cael eu defnyddio mewn bron i 80 o seneddau cenedlaethol (y tai seneddol uchaf ac isaf, fel ei gilydd), yn ogystal ag mewn llywodraethau is-genedlaethol a lleol, mewn ystod debyg o wledydd ([International IDEA 2024](#)).

Gall cwotâu rhywedd naill ai fod yn rhai *deddfwriaethol*, sy'n golygu eu bod yn fater o gyfraith genedlaethol ac yn berthnasol ar draws y system wleidyddol, neu gellir eu dewis fel *cwotâu plaid* ar gyfer symudiadau gwleidyddol penodol yn unig o fewn system (Franceschet, Krook, a Piscopo 2012; Krook 2010). System gysylltiedig yw *seddi cadw*, sy'n clustnodi cyfran o seddi

ar gyfer deddfwyr o gefndir penodol; mae'r rhain yn gymharol llai cyffredin ar gyfer rhywedd ac fe'u defnyddir yn fwyaf nodweddiadol mewn cymdeithasau lle mae angen gwarantu isafswm cynrychiolaeth o gefndiroedd ethnig neu gymdeithasol (Tan 2015).

Cryfder cwota

Cyfeirir yn aml at effeithiolrwydd cwota rhywedd fel 'cryfder' cwota. Mae gwyddonwyr gwleidyddol wedi dangos bod gwahanol fathau o gwotâu yn fwy effeithiol o ran hyrwyddo cynrychiolaeth menywod, yn enwedig ar y cyd â dewisiadau sefydliadol a wneir ynghylch dylunio systemau etholiadol (Paxton a Hughes 2015). Mae'r prif bwyntiau penderfynu yma yn ymwneud â chymesuredd etholiadol, rhestrau etholiadol a chynllun pleidleisiau, y defnydd o fandadau gosodiad a throthwyau gofynnol, a gorfodi polisiau cwota (h.y. sancsiynau neu gymhellion i ddilyn yr hyn a ddeddfir). At hynny, mae gan bleidiau gwleidyddol eu hunain rôl i sicrhau bod ymgeiswyr yn cael eu recriwtio o gronfa amrywiol addas a'u henwebu i swyddi y gellir eu hennill (Fortin-Rittberger a Rittberger 2014, 2015), a drafodir yn fanylach yn y briff cysylltiedig.

Systemau etholiadol: Cynrychiolaeth Gyfrannol v. y Cyntaf i'r Felin

O ran cynllun system etholiadol, mae llenyddiaeth gwyddoniaeth wleidyddol yn glir: mae cynrychiolaeth gyfrannol (PR) yn ffafrio cynrychiolaeth menywod i raddau mwy helaeth na chystadlaethau mwyafrifol, neu 'y Cyntaf i'r Felin' (Dahlerup 2006; Franceschet, Krook, a Piscopo 2012). Hyd yn oed heb gwota, mae enwebu ymgeiswyr lluosog mewn cystadleuaeth ar yr un pryd (h.y. rhestr plaid sengl) yn symud ffocws pleidleiswyr oddi wrth nodweddion personol ymgeiswyr – megis eu rhywedd – ac yn fwy tuag at y pleidiau gwleidyddol sydd wedi'u henwebu. O ran rhoi cwota ar waith, mae etholiadau PR yn gwneud y rhain yn llawer haws i'w gweithredu. Yn lle gorfod dewis un ymgeisydd yn unig, fesul etholaeth – megis y Cyntaf i'r Felin – gall ymgeiswyr lluosog redeg ar yr un pryd ar gyfer yr un etholaeth (a all fod yn lleol, rhanbarthol neu genedlaethol). Mae hyn yn golygu bod cefndiroedd personol nid yn unig yn llai hanfodol, ond mae natur ymgeiswyr lluosog yn golygu y gall mwy o amrywiaeth fodoli ar lefel gyfunol (Fortin-Rittberger a Rittberger 2014).

Yn weithredol, po fwyaf o ymgeiswyr a etholir fesul etholaeth, y mwyaf cyfrannol yw'r system etholiadol. Yma, mae hyd y rhestr yn newidyn diffiniol allweddol, gyda rhestrau hwy yn golygu etholiadau mwy cyfrannol. At hynny, gall hyn, yn ei dro, gael effaith ar sail rhywedd, gan fod rhestrau hwy yn golygu y gellir ethol mwy o fathau o bobl i gynrychioli etholaeth benodol. Os defnyddiwyd cwotâu i warantu neu hyrwyddo cydraddoldeb rhywedd ar y rhestrau hyn, yna maent hefyd yn fwy tebygol o gynhyrchu dosbarthiad mwy cyfartal rhwng y rhyweddau o ddeddfwyr etholedig.

Trothwy etholiadol

Un nodwedd allweddol mewn unrhyw gwota yw'r trothwy isaf o fenywod sy'n ofynnol i ymddangos ar y rhestr. Wrth gwrs, mae gofyniad o ran cydraddoldeb (fel a ddefnyddir yn Ffrainc), yn drothwy arbennig o uchel ac mae angen niferoedd cyfartal o ddynion a menywod. Mae deddfwrfeydd eraill yn defnyddio lleiafswm ychydig yn is, e.e. rhaid i 40% o ymgeiswyr fod yn fenywod. Yn y lle cyntaf, gosodwyd llawer o gwotâu ar 30%, o ystyried bod trafodaeth hirsefydlog mewn llenyddiaeth ynghylch rhywedd a chynrychiolaeth wleidyddol – y cyfeirir ato fel 'màs critigol' (Grey 2006; Lovenduski 2001) – yn awgrymu bod angen i o leiaf traean o'r deddfwyr fod yn fenywod, at ddibenion unrhyw gynnydd

cynaliadwy ar faterion menywod sy'n destun trafod gan y ddeddfwrfa. Fodd bynnag, mae angen trothwy llai na hyn ar ddeddfwrfeydd eraill. Nid yw'n anghyffredin ychwaith gweld gwledydd yn cynyddu eu trothwyon dros amser (Hughes et al. 2017).

Mathau o restrau

Wrth gwrs, mae mecaneg yr etholiad yn bwysig, hefyd. Pan mai dim ond ar gyfer rhestr plaid y gall pleidleiswyr bleidleisio (a elwir yn nodweddiadol yn 'rhestr gaeedig'), maent fel arfer yn derbyn y drefn restrol a ddarparwyd gan y blaid wleidyddol, o ran pa ymgeiswyr penodol sy'n cael eu hethol i'w swyddi. Mae hyn yn awgrymu mai'r pleidiau sy'n penderfynu pa wleidyddion penodol sydd mewn manau ar y rhestr y gellir eu hennill; yn syml, rhaid i bleidleiswyr dderbyn y dewis hwn, os byddant yn dewis y blaid. Ar y llaw arall, mae 'rhestrau agored' yn caniatáu i bleidleiswyr fwrw pleidleisiau ar draws pleidiau lluosog (h.y. ar gyfer gwahanol unigolion o wahanol bleidiau). Yn fwy cyffredin, fodd bynnag, mae rhestrau hyblyg neu 'lled-agored', lle mae'n rhaid i bleidleiswyr gyfyngu eu pleidleisiau i blaid benodol, ond gallant naill ai ffafrio ymgeiswyr unigol o fewn rhestr y blaid – neu hyd yn oed aildrefnu'r rhestr yn gyfan gwbl.

O ran cydraddoldeb rhywedd, mae'r llenyddiaeth academaidd braidd yn gymysg, ond mae'n tueddu i ddisgwyl bod rhestrau caeedig yn arwain at ddeilliannau mwy cyfartal o ran rhywedd (Allik 2015; Corrêa a Chaves 2020; Kunovich 2012; Luhiste 2015). Gan gymryd bod rhestrau etholiadol wedi'u sefydlu i gynhyrchu canlyniadau cyfartal, mae natur rhestrau caeedig yn dileu gallu pleidleiswyr i wahaniaethu yn erbyn ymgeiswyr unigol. O ystyried bod llawer o enwau yn amlwg yn ôl rhywedd, gallai rhestr agored arwain at ganlyniad lle mae ymgeiswyr benywaidd yn cael eu 'dad-ddewis' yn benodol gan bleidleiswyr.

Mandadau gosodiad

Gall pleidiau gwleidyddol – o ystyried mai nhw sydd â'r dasg nodweddiadol o ddrafftio rhestrau ymgeiswyr – chwarae rhan fawr yn y gwaith o benderfynu pa ymgeiswyr sydd fwyaf tebygol o ennill o blith eu nifer lawn o ymgeiswyr a restrir. Mae hyn yn arbennig o bwysig pan ddefnyddir cwotâu rhywedd, gan nad yw hyd yn oed cwotâu â throthwy cymharol uchel bob amser yn cynnwys y gofyniad bod menywod sydd wedi'u cynnwys ar restrau etholiad yn cael eu rhoi mewn safleoedd 'ennilladwy'. Er enghraifft, efallai y byddwch chi'n dychmygu plaid y mae'n rhaid iddi restru 50% o'i 10 ymgeisydd fel menywod, ond sy'n gosod yr ymgeiswyr hyn yn y pum lle olaf. O ganlyniad, mae llawer o systemau cwota hefyd yn cynnwys *mandadau gosodiad*, sy'n ei gwneud yn ofynnol i fenywod gael eu gosod mewn safleoedd nad ydynt yn llai ennilladwy na'u cydweithwyr sy'n ddynion. Un ffordd glir o wneud hyn yw'r *rhestr trefn am-yn-ail*, lle mae merched a dynion yn cael eu cyfnewid am yn ail drwy'r rhestr. Mae gwledydd eraill yn defnyddio trefniadau mwy pwrpasol. Er enghraifft, efallai y byddwch am i'r ail a'r trydydd ymgeisydd fod yn fenywod – pe bai'r ymgeisydd ar frig y rhestr yn ddyn – neu fod o leiaf dwy fenyw o bob pum ymgeisydd ar restr, ac ati.

Y tu hwnt i rywedd, mae pleidiau sydd wedi arfer gweithio gyda threfniadau rhestru yn aml yn ystyried cydbwysio mathau eraill o gefndir wrth lunio rhestr plaid. Er enghraifft, mae pleidiau adain chwith o bob rhan o Ewrop yn hanesyddol wedi gwneud yn siŵr bod ymgeiswyr o gefndiroedd undebau llafur yn ymddangos ar sail gyfartal ymhlith rhestr plaid (Rahat a Hazan 2001). Mewn sawl gwlad Ewropeaidd, efallai y bydd arweinwyr mudiadau ieuenctid ac actifyddion eraill yn ymddangos mewn safleoedd 'annetholadwy'

ond gweladwy (Hooghe, Stolle, a Stouthuysen 2004; Reiser 2014). Yng Ngwlad Pwyl a Gwlad Belg, mae hyd yn oed enghreifftiau o bleidiau sy'n rhestru enwau y gellir eu hadnabod mewn safleoedd anetholedig iawn – megis y safle olaf – fel ffordd o hybu brand plaid ac adnabyddiaeth o enwau (Marcinkiewicz 2014).

At hynny, mae'n werth nodi nad yw rhestr etholiadol bob amser yn cyfateb i union ddilyniant yr ymgeiswyr etholedig sy'n cymryd eu seddi. Mae'n berffaith gredadwy – ac yn wir, yn gyffredin yn Senedd Ewrop – i bleidiau restru dilyniant o ymgeiswyr ar frig rhestr nad oes ganddynt unrhyw fwriad i gymryd eu sedd. Mewn achosion o'r fath, bydd pleidiau'n symud i lawr y rhestr nes bod yr holl seddau a ddyfarnwyd i'r blaid wedi'u llenwi.

Gorfodi

Nid yw pob cwota deddfwriaethol, neu gwota plaid yn cael ei ddilyn gan bleidiau gwleidyddol yn y ffordd y cânt eu cynllunio. Yn aml mae angen systemau gorfodi i gymhell partïon i ddilyn y rheolau. Fodd bynnag, hyd yn oed yn y sefyllfa hon, weithiau gall pleidiau ddewis torri gofynion cwota a thalu dirwy neu ildio cyllid cyhoeddus, gan flaenoriaethu agweddau eraill dros gydraddoldeb rhywedd, wrth ddewis ymgeiswyr. Byddai fersiwn gryfach o orfodi yn caniatáu i gorff y llywodraeth wrthod unrhyw restr etholiadol ddrafft nad oedd yn bodloni'r cwota. Gellir dychwelyd rhestrau i bartïon i'w golygu neu eu gwrthod yn gyfan gwbl (Hughes et al. 2017; Schwindt-Bayer 2009). Mae'r system cyllid pleidiau, cyfrifoldeb archwilio, a phresenoldeb actorion allweddol sy'n gallu rhwystro rhestrau nad ydynt yn cydymffurfio rhag cofrestru, i gyd yn allweddol o ran gorfodi, ac felly rhoi cwotâu ar waith.

Cyd-destun Cymru

Ar ôl darparu cyd-destun byd-eang, defnyddiaf yr adran hon i roi sylwadau ar y cwota arfaethedig sy'n ymddangos yn y gwelliannau arfaethedig i Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006, ym Mil Senedd Cymru (Rhestrau Ymgeiswyr Etholiadol). Fy nod yma yw rhoi'r modd y gellir cymharu cynnig Cymru â chwotâu eraill sy'n bodoli eisoes yn ei gyd-destun. *Yn fy marn i, mae cynnig y Llywodraeth yn cynrychioli cwota cryf.*

Y system etholiadol

Mae natur y diwygio etholiadol ehangach i system rhestr drwy ddull pleidleisio cyfrannol llwyr, yn hwyluso ychwanegu cwota rhywedd. Yr hyn sy'n arbennig o bwysig yma yw'r disgwyliad y bydd y system etholiadol newydd yn cael ei chynnal drwy restrau caeëdig rhanbarthol, sydd, fel y soniwyd uchod, yn rhoi'r pleidiau'n gadarn reolaeth dros ddewis ymgeiswyr – tra hefyd yn dadberonoli'r dewis o bleidleisiau. *Dylai hyn sicrhau – gan dybio bod pleidiau'n llunio rhestrau sy'n dilyn y gyfraith gwota newydd – na fydd ymgeiswyr o dan anfantais gan bleidleiswyr yn ystod yr etholiad.*

Cryfder cwota

Mae cryfder y cwota o 50% hefyd yn gosod cwota Cymru ar ben cryfaf y sbectrwm. Fel y dangosir isod, mae cwotâu cryfach yn fwy tebygol o sicrhau cynrychiolaeth fwy cyfartal. Maent hefyd yn dad-bwysleisio'r argoeliad o 'fenywod cwota,' a ddefnyddir weithiau mewn systemau i awgrymu bod rhai menywod yn haeddu eu lle i raddau llai. Er fy mod wedi ysgrifennu'n helaeth ar y nodweddion cadarnhaol y gall cwotâu eu hwyluso (Aldrich

a Daniel 2020, 2024), o ran cymwysterau ac arbenigedd cefndirol, *mae cael nifer cyfartal o ymgeiswyr yn ddynion a merched yn gwneud i bob ymgeisydd ymddangos yn rhan o broses a rennir* – yn hytrach na chymysgedd o wleidyddion sy'n fwy a llai 'haeddiannol' .

Yn hyn o beth, mae hefyd yn ddefnyddiol bod y Senedd yn cael ei hehangu *wrth i* gwotâu ddod i rym. Un rhwystr mawr sy'n atal menywod rhag cael mynediad i swyddi etholedig yw'r manteision enfawr o wleidyddion presennol yn ceisio cael eu hail-ethol. Mewn geiriau eraill, os yw eisoes yn anoddach dad-swyddo deiliad – a bod y deiliaid, i raddau anghymesur, yn ddynion – yna mae hyn yn creu rhwystr ychwanegol i hwyluso cynrychiolaeth menywod, hyd yn oed o dan gwotâu. *Dylai'r cyfuniad o seddi newydd gyda chyfraith cwota newydd hwyluso mynediad pellach i fenywod.*

Mandad gosodiad

O ran y mandad gosodiad, *dylid barnu bod y meini prawf fertigol a llorweddol arfaethedig mor swyddogaethol â chwotâu am-yn-eilio, er bod y meini prawf llorweddol yn gwneud cynnig Cymru hyd yn oed yn gryfach.* Mewn ymchwil sydd ar ddod ar roi cwotâu ar waith yn etholiadau Senedd Ewrop (Aldrich a Daniel 2025), mae fy nghydweithiwr a minnau'n dod i'r casgliad bod cwotâu yn aml yn cynhyrchu mwy o ymgeiswyr benywaidd mewn swyddi etholadwy, ond y gallent ddod ar draul menywod yn ymddangos mewn rolau sy'n arwain y rhestr. Drwy ei gwneud yn ofynnol i fenywod ymddangos yn gyntaf ar y rhestr ar niferoedd cyfartal o restrau etholaethol, gall y Senedd osgoi sefyllfa lle mae ymgeiswyr benywaidd yn dod yn 'ail' i ddynion fel mater o drefn, hyd yn oed os caiff y ddau eu hethol yn y pen draw.

Mae'n werth nodi un gair o rybudd, yn seiliedig ar adran 8 bresennol y bil ("*Calculation of seat allocation*"). Fel y trafodwyd yn yr enghreifftiau uchod (nad ydynt yn ymwneud yn benodol â rhywedd), mae cynsail helaeth i bleidiau hepgor trefn eu rhestr o dan etholiadau PR rhestr gaeedig (Millard 2014). Gellir gwneud hyn trwy restru ymgeiswyr mewn safleoedd y gellir eu hennill, ond yn ymgeiswyr sy'n annhebygol o gymryd eu sedd (Daniel 2015). *Gellid dychmygu sefyllfa debyg yn codi wrth roi'r mandad gosodiad ar waith, lle gallai plaid restru ymgeisydd annidwyll sy'n cael ei ethol, ond sy'n gwrthod ymgymryd â'i rôl.*

Byddai digwyddiad o'r fath, pe bai'n sefydliadol, yn awgrymu y gallai pleidiau barhau i osgoi rheolau o ran gosodiad a throthwy, drwy enwebu menywod a fyddai – drwy wrthod eu sedd – yn trosglwyddo eu lle, i bob pwrpas, i'r dyn sy'n dilyn. Er nad yw'n gyffredin yn Ewrop, mae rhywfaint o gynsail ar gyfer hyn ym Mrasil, lle gwyddys bod pleidiau'n restru ymgeiswyr nad oeddent hyd yn oed yn ymwybodol bod eu plaid wedi'u dewis – a hynny yn enw bodloni cwota (Gatto a Wylie 2022).

Gorfodi

Yn olaf, *mae rôl arfaethedig y swyddog cydymffurfio enwebiadau cenedlaethol a'r swyddogion canlyniadau etholaeth – a fyddai'n caniatáu iddynt wrthod neu ddiwygio restrau ymgeiswyr arfaethedig – ymhlith y sancsiwn cryfaf posibl ar gyfer gorfodi cwota.* Er hyn, fel y trafodaf isod, nid yw'n debygol o fod yn nodwedd fawr mewn gweithrediad dyddiol – gellir ystyried bod y dasg o sicrhau bod gofynion cwota yn cael eu bodloni gan y swyddogion hyn yn anfon neges bwysig i'r pleidiau gwleidyddol ynghylch difrifoldeb y gofynion cwota.

Canlyniadau modelu

Fel rhan o'n monograff sydd ar ddod (Aldrich a Daniel 2025), casglodd fy nghydweithiwr a minnau ddata cefndir ar yrfaedd gwleidyddol a demograffeg holl Aelodau Senedd Ewrop (ASE) ers dechrau etholiadau uniongyrchol, 1979-2022. At ddibenion yr adroddiad hwn, defnyddiwyd y data hyn gennym i adeiladu model rhagfynegol sy'n cynnig rhai enghreifftiau o'r modd y gellid disgwyl i gyfansoddiad Senedd Cymru newid, pe byddai'r bil cwota yn cael ei roi ar waith.

Adeiladu'r model

Dyma ddechrau arni drwy baru gwybodaeth am gefndiroedd ASEau â gwybodaeth am gwotâu deddfwriaethol a chwotâu pleidiau o bob rhan o Ewrop. At hynny – ar wahân – fe wnaethom gasglu data ychwanegol ar yr holl ymgeiswyr sydd wedi ceisio cael eu hethol i Senedd Ewrop ers 1999, i gymharu'r ymgeiswyr sydd ar gael â'r gwleidyddion a etholwyd.

Un fantais i'n dull o gasglu data yw bod etholiadau Senedd Ewrop wedi'u cynnal yn uniongyrchol ers 1979 ond yn gwneud hynny gan ddefnyddio systemau etholiadol gwlad-benodol, sydd fel arfer yn adlewyrchu'r rheini sydd ar waith ar gyfer seneddau cenedlaethol. Y pleidiau gwleidyddol cenedlaethol sy'n dewis ymgeiswyr, hefyd. Mewn geiriau eraill, trwy astudio'r 28 o wahanol wledydd sydd wedi ethol ASEau ers 1979, gallwn ddysgu gwybodaeth gymaradwy werthfawr am 28 o systemau etholiadol Ewropeaidd gwahanol.

O ran cwotâu rhywedd, mae set hynod amrywiol o reolau a pholisïau gwahanol sy'n bwydo i mewn i'r corff cyffredin o ddeddfwyr etholedig. Mae etholiadau Ewropeaidd yn bodoli ar amserlen gyffredin – a gynhelir bob pum mlynedd – ac yn rhannu'r disgwyliad y bydd rhywfaint o gynrychiolaeth gyfrannol yn cael ei defnyddio. Y tu hwnt i hynny, mae pob gwlad yn defnyddio system ychydig yn wahanol. Mae hyn yn golygu ein bod yn gweld enghreifftiau o gwotâu rhywedd deddfwriaethol a phleidiau ar waith, ochr yn ochr â thrynewidiadau lluosog o restrau agored a chaeedig, cyfnodau pleidleisio byrrach a hwy, presenoldeb – ac absenoldeb – mandadau gosodiad, ac ati. Gall ein model rhagfynegol, felly, dynnu sawl casgliad empirig ynghylch pa fathau o systemau etholiadol sydd fwyaf dylanwadol o ran hyrwyddo cynrychiolaeth menywod.

Mae crynodeb o'r cwotâu deddfwriaethol cenedlaethol sy'n ymddangos yn ein set ddata, a blwyddyn eu mabwysiadu, fel a ganlyn:

<u>Gwlad</u>	<u>Blwyddyn</u>
Gwlad Belg	1994*
Yr Eidal	1999, 2019*
Ffrainc	1999*
Slofenia	2004
Portiwgal	2006
Sbaen	2007
Croatia	2008*
Gwlad Pwyl	2011
Iwerddon	2012

Gwlad Groeg 2012

Lwcsembwrg 2016

*Cyflwynodd Gwlad Belg ddeddfwriaeth cydraddoldeb ym 1994 ond addaswyd hyn i fesurau llymch yn 2002 a 2009, gan sefydlu cydraddoldeb ar restrau pleidiau yn y pen draw. Pasiodd Ffrainc ddarpariaethau cydraddoldeb cyfansoddiadol ym 1999 a deddf cydraddoldeb yn 2000. Cyflwynodd yr Eidal gwota ym 1999 ond fe'i dilëwyd yn ddiweddarach, gan ailsefydlu'r cwota yn 2019. Pasiodd Croatia ddeddfwriaeth yn 2008 ond caniatodd ar gyfer proses raddol o'i rhoi ar waith.

Rydym hefyd yn ystyried cwotâu pleidiau, sydd weithiau'n bodoli mewn systemau heb gwotâu deddfwriaethol cenedlaethol, ond sydd, serch hynny, yn amlwg (e.e. Sweden a'r Almaen). Mae cwotâu pleidiau gwirfoddol i'w cael yn ein set ddata ar gyfer 17 o'r 28 o aelod-wladwriaethau presennol a blaenorol yr UE. Maent yn bresennol ar wahanol adegau rhwng 1979 a 2019 ar gyfer o leiaf 40 o bleidiau gwleidyddol cenedlaethol gwahanol:

Gwlad	Plaid	Blwyddyn Senedd Ewrop*
Awstria	Die Grunen – Die Grune Alternative	1994
Awstria	Osterreichische Volkspartei	1999
Awstria	Sozialdemokratische Partei Osterreichs	1994
Croatia	Socijaldmokraska Partija Hrvatske	2009
Cyprus	Dimokratikos Synagermos	2004
Ffrainc	Parti communiste francais	1979
Ffrainc	Parti socialiste	1979
Ffrainc	Les Verts-Europe-Ecologie	1989
Yr Almaen	Bundnis 90/die Grunen	1989
Yr Almaen	Sozialdemokratische Partei Deutschlands	1989
Yr Almaen	Partei des Demokratischen Sozialismus	1999
Yr Almaen	Die Linke	2009
Yr Almaen	Christlich Demokratische Union Deutschlands	1999
Yr Almaen	Christlich-Soziale Union in Bayern	1979
Gwlad Groeg	Panellinio Socialistiko Kinima	1999
Gwlad Groeg	Nea Dimokratia	1994
Hwngari	Magyar Szocialista Party	2014
Yr Eidal	Partito democratico	2009
Lithwania	Lietuvos socialdemokratu partija	2004
Lwcsembwrg	Déi Gréng – Les Verts	2009
Lwcsembwrg	Parti populaire chrétien social luxembourgeois	2009
Lwcsembwrg	Parti ouvrier socialiste luxembourgeois	2009
Malta	Partit Laburista	2009
Yr Iseldiroedd	Partij van de Arbeid	1989
Rwmania	Partidul Democrat-Liberal	2009
Rwmania	Partidul Social Democrat	2004
Rwmania	Partidul Social Democrat + Partidul Conservator	2004
Slofacia	Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko	2009
Sbaen	Partido Socialista Obrero Espanol	1999
Sbaen	Izquierda Unida	1989
Sbaen	Partit dels Socialistes de Catalunya	1989

Sbaen	Esquerra Republicana de Catalunya	2014
Sbaen	Bloque Nacionalista Galego	2014
Sweden	Arbetarepartiet- Socialdemokraterna	1994
Sweden	Miljöpartiet de Gröna	2009
Sweden	Moderata Samlingspartiet	2009
Sweden	Vänsterpartiet	1994
Y Deyrnas Unedig	Y Blaid Lafur	1999
Y Deyrnas Unedig	Plaid y Democratiaid Rhyddfrydol	1999 a 2019

*Mae Blwyddyn Senedd Ewrop yn ymwneud â blwyddyn gyntaf sesiwn Senedd Ewrop pan ymddangosodd cwota'r blaid gyntaf. Mewn rhai achosion, efallai bod pleidiau eisoes wedi cael cwotâu, ond heb ymddangos yn ein data oherwydd nad oeddent, eto, yn Senedd Ewrop. Sylwer: rhoddir blwyddyn cychwyn y sesiwn ar gyfer pob plaid, hyd yn oed os mai dim ond rhan o'r ffordd drwy'r tymor yr ymunodd y blaid.

Effeithiau modelu

Rydym yn defnyddio technegau atchweliad aml-amrywedd i amcangyfrif effaith annibynnol amrywiol ddewisiadau dylunio cwotâu, a'u heffaith ar bresenoldeb menywod yn Senedd Ewrop. Mae'r set gyntaf o fodelau yn cymharu effeithiolrwydd cwotâu ar draws dirprwyaethau cenedlaethol i Senedd Ewrop (h.y. pob aelod o bob plaid o fewn gwlad); mae'r ail set o fodelau yn cymharu effeithiolrwydd cwotâu ar bleidiau gwleidyddol (h.y. waeth beth fo'r wlad).

Y newidyn dibynnol (canlyniad) yn ein model yw cyfran yr ASEau benywaidd (boed mewn gwlad neu ddirprwyaeth plaid). Y prif newidyn annibynnol (rhagfynegydd) yw presenoldeb cwota, yr ydym wedyn yn ei drin ar draws gwahanol fathau o opsiynau cwota. Cymhwysir cwotâu i'n data ar lefel plaid, sy'n golygu mewn gwledydd sydd â chwota deddfwriaethol, yr asesir bod gan bob plaid gwota. Mewn gwledydd heb gwotâu deddfwriaethol, dim ond y pleidiau gwleidyddol hynny sydd â'u cwotâu plaid eu hunain sy'n cael eu hasesu fel rhai sydd â chwotâu. Rydym yn defnyddio cyfres o fodelau dwy ffordd effeithiau sefydlog, sy'n rheoli ar gyfer y sesiwn Senedd Ewrop (lefel amser) a'r gwahaniaethau cenedlaethol (lefel gwlad).

Mewn geiriau eraill, mae'r meintiau effaith canlynol yn dangos gwahaniaethau yn lefelau'r menywod sy'n bresennol (ar lefel genedlaethol neu lefel plaid), yn dilyn rhoi gwahanol fathau o gwotâu ar waith. Mae pob un o'r amcangyfrifon canlynol eisoes wedi ystyried effaith gyffredinol gwahaniaethau cenedlaethol ac amser eraill (h.y. ein defnydd o fodelau effeithiau sefydlog dwy ffordd), felly mae'r effeithiau'n cynrychioli swm penodol y gwahaniaeth y gellir ei briodoli i bob opsiwn cwota. Mae allbwn llawn ein modelau atchweliad ar gael ar gais. O ganlyniad i'r modelau a ddefnyddir, rydym yn deillio ffiniau rhagfynegol, yr ydym yn eu rhannu yma.

Trothwy cwota

Ar lefel gwlad, rydym yn y lle cyntaf yn archwilio effaith trothwyon cwota ar y newid canrannol o ASEau benywaidd. Rydym yn archwilio gwahanol drothwyon posibl ar gyfer cwotâu ac yn eu defnyddio i ddod i gasgliad o ran sut mae presenoldeb menywod yn newid ar lefel gwlad, ar wahanol lefelau o gryfder cwota.

Dim cwota	0.00
10%	1.67
20%	3.35
30%	5.03
40%	6.71
50%	8.39

Mae'r tabl uchod yn dangos y newid a ragwelir ym mhresenoldeb menywod ar y lefel ddirprwyo genedlaethol (h.y. pob ASE a etholir o wlad benodol), pan fo cwota yn bresennol ar y trothwy o 10%, 20%, ac ati. Â chymryd bod popeth arall yn gyfartal – sy'n golygu bod gwahaniaethau sy'n ymwneud â gwledydd eraill ac amser-benodol yn cael eu rheoli ar eu cyfer, ar wahân i'r effeithiau hyn – rydym yn gweld rhwng 1.67 ac 8.39% yn fwy o fenywod mewn dirprwyaethau cenedlaethol, wrth i gwotâu gryfhau. *Mae hyn yn awgrymu bod trothwyon cryfach yn cynhyrchu dirprwyaethau cenedlaethol gyda mwy o fenywod yn bresennol ynddynt, ar draws pob plaid o fewn y gwledydd hynny.*

Dim cwota	0.00
10%	2.00
20%	4.01
30%	6.01
40%	8.01
50%	10.01

Mae'r ail dabl yn deillio o fodel sy'n ystyried effaith cwotâu ar y gyfran o fenywod ar lefel plaid wleidyddol, yn hytrach nag ar lefel gyffredinol y wlad. Yma, rydym yn gweld mwy o effaith. Mewn geiriau eraill, pan fydd cwota o 50% ar waith o fewn plaid benodol, mae plaid wleidyddol yn debygol o weld mwy na 10% yn fwy o fenywod yn cael eu hethol i'r blaid honno – o gymharu â phan nad oedd ganddi gwota – unwaith bod gwahaniaethau cenedlaethol, a gwahaniaethau o ran amser, wedi'u dwyn i ystyriaeth. *Mae'r ffaith bod maint yr effaith yn fwy ar gyfer cwotâu lefel plaid yn awgrymu bod presenoldeb menywod yn cael ei effeithio'n gryfach ar lefel plaid nag ar lefel genedlaethol.* Mae hwn yn ganfyddiad cyson a fydd yn destun arsylwi mewn dimensiynau pellach.

Amser ers y cwota

At hynny, gallwn archwilio amseriad effeithiau cwota, o ystyried ei bod yn debygol y bydd angen i bleidiau gwleidyddol a systemau pleidiau cenedlaethol addasu dros amser yn sgil realiti cyfreithiau newydd ynghylch cwotâu. Rydym yn modelu hyn yn gyntaf fel effaith annibynnol pob etholiad Senedd Ewrop dilynol, tra'n cadw gwahaniaethau lefel gwlad yn gyson. Cofiwch fod etholiadau Senedd Ewrop yn cael eu cynnal bob pum mlynedd, felly mae'r ffiniau rhagfynegol isod yn cynrychioli'r newid a ragwelir ar gyfartaledd ym mhresenoldeb menywod o fewn dirprwyaeth genedlaethol, ar draws ei holl bleidiau, o'i gymharu â'r etholiad cyntaf lle mae cwota yn bresennol (t=0).

t	0.00
t+1	-0.02
t+2	-0.04
t+3	-0.06
t+4	-0.08
t+5	-0.11

Os unrhyw beth, mae'r modelau'n nodi nad yw effeithiau cwota yn newid llawer ar ôl yr etholiad cyntaf, o leiaf pan ystyrir presenoldeb menywod ar y lefel genedlaethol. Ar ôl pum cylch etholiadol, mae gwledydd sydd â chwotâu deddfwriaethol yn profi gostyngiad bach iawn o tua 0.11% ym mhresenoldeb menywod. *Mewn geiriau eraill, mae effaith gadarnhaol cwotâu a drafodwyd yn yr adran flaenorol yn cael eu 'cloi i mewn' ar gyfer dirprwyaethau cenedlaethol yn gymharol gyflym ac nid yw'n newid llawer wedi hynny.*

t	0.00
t+1	0.64
t+2	1.28
t+3	1.92
t+4	2.56
t+5	3.20

Pan fyddwn yn modelu hyn ar lefel plaid, rydym yn dod o hyd i batrwm ychydig yn wahanol. Yma, pan fydd pleidiau gwleidyddol yn profi cwota (boed ar lefel ddeddfwriaethol neu bleidiol), dim ond parhau i dyfu mae effaith y cwota ar bresenoldeb menywod ym mhob plaid wleidyddol. Mewn geiriau eraill, pe baem yn gweld maint effaith o tua 10% ar gyfer pleidiau â chwotâu o 50% yn yr adran ddiwethaf, mae'r canlyniad uchod yn dangos y gellid disgwyl 3.2% ychwanegol yn y dyfodol. A siarad yn sylweddol, mae cwotâu yn cloi eu heffaith ar lefel genedlaethol, ond maent yn parhau i gael effaith gadarnhaol ar gynrychiolaeth menywod ar lefel plaid. *Mae hyn yn gyson â chanfyddiadau eraill o'n data, sy'n dangos bod pleidiau sydd arnynt angen y cynnydd mwyaf i gyrraedd cydraddoldeb rhywedd ymhlith eu cynrychiolwyr, hefyd yn profi'r effeithiau mwyaf o gwotâu. Yn eu tro, mae'r effeithiau hyn yn parhau i chwyddo dros amser.*

Gorfodi cwotâu

At hynny, gallwn archwilio effaith gorfodi cwotâu ar bresenoldeb etholedig menywod. Rydym yn defnyddio data o gronfa ddata QAROT (Hughes et al. 2017) i wahaniaethu rhwng systemau â darpariaeth orfodi gref a systemau â darpariaethau gorfodi gwan, neu ddim darpariaethau gorfodi o gwbl. Yn unol â'r drafodaeth uchod, daw gorfodi cryf gan lywodraethau sydd â'r pŵer i wrthod neu ddiwygio rhestrau plaid nad ydynt yn cydymffurfio â rheolau cwota, tra bod gorfodi gwan yn cynnwys pethau fel dirwyon neu sancsiynau untro eraill.

Ar lefel genedlaethol, rydym yn gweld ffin ragfynegol o 2.11% ar gyfer presenoldeb menywod ymhlith y ddirprwyaeth genedlaethol. *Mewn geiriau eraill, mae gan wledydd sydd â systemau gorfodi cryf fwy o ASEau benywaidd na'r rheini sydd â systemau gorfodi*

gwan, neu ddim gorfodi o gwbl. Ar lefel plaid, mae'r effaith hyd yn oed yn gryfach, gyda gwledydd sydd â systemau gorfodi cryf â 9.94% yn fwy o fenywod ymhlith deddfwyr etholedig eu plaid. Yn y naill achos a'r llall, mae'r ffiniau hyn yn deillio wrth reoli ar gyfer gwahaniaethau o ran amser a gwlad. Mae'n werth nodi bod meintiau'r effeithiau hyn yn llai na'r effeithiau gorfodi a welir yn y llenyddiaeth ar gyfer gwledydd mewn rhanbarthau daearyddol eraill. Fel yn achos Cymru, mae ein data ond yn cynnwys democratiaethau cyfunol sydd â hanes hir o barchu rheolaeth y gyfraith, a strwythurau llywodraethiant da. *Gallm gasglu felly, er bod systemau gorfodi yn 'ffon' ddefnyddiol i gymell pleidiau i ddilyn deddfwriaeth cwota, mae pleidiau mewn systemau democrataidd eisoes yn fwy tebygol o gadw at ddeddfwriaeth y llywodraeth nag mewn cyd-destunau eraill, mwy datblygol neu drosiannol.*

Yn olaf, gallwn fodelu effeithiolrwydd gwahanol fathau o system etholiadol ar gynrychiolaeth menywod. Pan fydd cwotâu yn cael eu defnyddio, gwelwn fod gan ddirprwyaethau gwlad sy'n defnyddio rhestrau agored neu led-agored – sy'n caniatáu i ddewisiadau pleidleiswyr gael eu mynegi – tua 8.29% yn fwy o fenywod yn eu dirprwyaethau cenedlaethol. Ar lefel plaid, mae'r effaith hon yn cael ei gwanhau i 4.55%. Mae'r canfyddiadau hyn yn groes i'r llenyddiaeth gyffredinol, sy'n disgwyl i bleidleisiau rhestr gaeedig fod yn fwy ffafriol i etholiad menywod na phleidleisiau agored/lled-agored sy'n caniatáu ar gyfer dewisiadau pleidleiswyr. *Mae hyn yn debygol oherwydd y nifer gymharol fach o wledydd sy'n defnyddio rhestrau agored neu led-agored mewn etholiadau Ewropeaidd, ac felly pwyll piau hi.* Mewn geiriau eraill, byddem yn amharod i ddyfarnu ar systemau etholiadol rhestr gaeedig fel rhai sy'n niweidiol i etholiad menywod, ar sail ein sampl gyfyngedig.

Crynodeb o fodelu

I grynhoi, gan ddefnyddio data gwirioneddol ar bresenoldeb amrywiol cwotâu yn Senedd Ewrop, gallwn gynhyrchu set o ffiniau rhagfynegol sy'n amlygu nodweddion cwotâu sy'n tueddu i fod y pwysicaf ar gyfer gwella presenoldeb menywod ymhlith democratiaethau Ewropeaidd a phleidiau gwleidyddol. *Gwelwn fod trothwyon uwch yn arwain at ethol mwy o fenywod. Ar lefel pleidiau gwleidyddol, mae'r effeithiau hyn yn parhau i dyfu dros amser, wrth i bleidiau addasu i reolau cwota mewn etholiadau dilynol, ac wrth i fwy o fenywod gyrraedd statws deiliad.*

I'r gwrthwyneb, rydym yn dangos llai o effaith ar gyfer gorfodi, hyd yn oed pan fydd ar ei gryfaf. Nid yw'r math o bleidlais yn cael effaith gref iawn, chwaith. Ar gyfer y naill newidyn a'r llall, rydym yn dychmygu bod hyn yn fwy o gynnyrch y gwledydd yr ydym yn eu hystyried. Defnyddir cwotâu mewn ystod eang o wledydd – llawer ohonynt mewn economïau nad ydynt yn rhai gorllewinol, nac ychwaith yn ddemocrataidd, a/neu'n llai datblygedig. I Gymru, y pwynt cymharu mwyaf addas yw ei chymdogion cyfunol, democrataidd. *O ystyried bod ein data'n canolbwyntio ar yr union wledydd hynny, mae'n werth damcaniaethu bod pethau fel systemau gorfodi a mathau o bleidleisiau yn llawer llai pwysig yma, nag y gallent fod mewn cyd-destunau mwy amrywiol.*

Yr hyn sy'n amlwg, fodd bynnag, yw bod cwotâu yn cael effaith o bwys, a hynny ar unwaith. Fodd bynnag, pa mor fawr y gallai'r effaith honno fod yng Nghymru? Dyma fynd ati i archwilio hynny'n awr.

Effeithiau a ragwelir i Gymru

Gan ddefnyddio'r ffiniau rhagfynegol o'r adran flaenorol, mae'n bosibl rhagweld effaith debygol y cwota rhywedd arfaethedig ar gynrychiolaeth ddisgrifiadol menywod yn Senedd Cymru. Mae'r effeithiau a ragwelir isod yn deillio o 40 mlynedd o ddata etholiad Senedd Ewrop, a ddefnyddiwyd yn (Aldrich a Daniel 2025), gan dynnu ar wahaniaethau yn systemau etholiadol 28 o wledydd Ewropeaidd, ochr yn ochr â phatrymau etholiadol mwy na 400 o bleidiau gwleidyddol Ewropeaidd, a 4000 o wleidyddion etholedig.

Gan fod y patrymau a archwiliwn yn yr adran flaenorol yn deillio o sampl mor helaeth a chynhwysfawr – a chan fod system Cymru yn cynnwys llawer o debygrwydd strwythurol, diwylliannol a systemig i'r gwledydd yn ein set ddata – mae'n werth ystyried pa mor effeithiol y gallai gwahanol fathau o ffurfiau cwota fod ar gyfer y Senedd. Ar y llaw arall, mae'n werth trin yr effeithiau hyn a ragwelir yn ofalus, gan mai cyfartaleddau ydynt, yn eu hanfod, o gyfuniadau gwahanol. Serch hynny, mae meintiau'r effeithiau oddi uchod yn datgelu gwybodaeth ddiddorol am effaith gymharol gwahanol ddewisiadau sefydliadol.

Yn dilyn yr etholiad diweddaraf yn 2021, roedd 43% o'r Aelodau yn fenywod. Roedd presenoldeb cymharol merched ymhlith dirprwyaethau'r pleidiau yn amrywio o 57% i aelodau Llafur i 38% i Blaid Cymru, ac 19% i'r Ceidwadwyr. Enillodd y Democratiaid Rhyddfrydol un sedd, a ddaliwyd gan fenyw (Davies et al. 2021). O ystyried y rhagfynegiadau uchod, gallem yn rhesymol ddisgwyl i gwtâu ychwanegol ar y trothwy penodedig o 50% o ymgeiswyr benywaidd ildio rhwng 8 a 10% o gynnydd ym mhresenoldeb menywod yn y Senedd, yn dilyn yr etholiad nesaf. Mewn geiriau eraill, byddai hyn yn dwyn cyfansoddiad cyffredinol y Senedd i tua 50% o fenywod yn gyffredinol.

Fe sylwch, yn sgil y ffiniau rhagfynegol uchod, ein bod yn disgwyl effeithiau cryfach ar lefel plaid nag ar lefel sefydliadol gyffredinol. Yn yr un modd â Chymru, mae gan y rhan fwyaf o'r dirprwyaethau cenedlaethol yn ein set ddata gymysgedd o bleidiau – pob un â lefelau gwahanol o gynrychiolaeth menywod. Yr hyn sydd, fodd bynnag, yn gyffredin i ganfyddiadau ein hymchwil, yw bod menywod yn dueddol o fod yn fwyaf presennol ymhlith pleidiau'r chwith, a'r chwith canol. Ar sail canlyniadau Cymru yn 2021, mae'n ymddangos bod hyn yn cyd-fynd â thueddiadau mwy eang.

Fodd bynnag, canlyniad y lefelau cynrychiolaeth plaid-wahaniaethol hyn yw bod cwotâu yn tueddu i gael yr effaith fwyaf ar gynrychiolaeth menywod, pan gânt eu mabwysiadu gan bleidiau a oedd â lefelau is o gynrychiolaeth menywod yn flaenorol. Mewn geiriau eraill, gellir ystyried maint yr effaith o 8-10% fel cyfartaledd ar draws pob plaid, a disgwylir mwy o effaith ar gyfer y pleidiau hynny ar fan cychwyn is. Fel y dangoswyd yn y modelu dros amser o'r adran flaenorol, byddai rhywun yn disgwyl i effeithiau o fewn y pleidiau dyfu dros amser, o gymharu â'r ddeddfwrfa gyffredinol (yr ydym yn ei modelu uchod fel y dirprwyaethau cenedlaethol sy'n bresennol yn Senedd Ewrop).

I grynhoi'r pwyntiau hyn, byddwn yn disgwyl am effaith gyffredinol o gynnydd o 8-10% yng nghynrychiolaeth menywod ar draws Senedd Cymru ar ôl gweithredu cwotâu, gydag enillion mwy ymhlith y pleidiau hynny sy'n profi lefelau is o gynrychiolaeth menywod ar hyn o bryd. Ar lefel plaid, y disgwyl fyddai cael y cynnydd mwyaf yn yr etholiad cyntaf yn

dilyn y cwota, gydag effaith gynyddol ychwanegol dros amser, wedi hynny.

Mae'r systemau gorfodi a'r strwythur pleidleisio ymhlith ffactorau eraill sy'n berthnasol o'r cwota arfaethedig ar gyfer Cymru. Fel y trafodaf yn yr adrannau blaenorol, mae'r system gorfodi arfaethedig yn eithaf cryf, o gymharu â gwledydd eraill. Bydd hyn er budd y cwota, pe bai'n dod yn gyfraith. *Yr hyn sy'n allweddol yma yw bod yr awdurdod etholiadol yn cadw'r hawl i wrthod neu ddiwygio cofrestriadau nad ydynt yn cyd-fynd â'r rheoliad cwota.* Fodd bynnag, ar sail ein data sylweddol o bob rhan o Ewrop, nid yw presenoldeb neu absenoldeb cyfreithiau gorfodi cryf yn cael effaith rhy sylweddol ar ethol menywod – o safbwynt gwirioneddol. Y rheswm tebygol am hyn yw oherwydd lefelau presennol democratiaeth ein hachosion fesul gwlad, ac felly parodrwydd i gydymffurfio â rheolaeth y gyfraith – yn hytrach na chynnal etholiadau ar sail y bygythiad canfyddedig o sancsiynau'r llywodraeth.

Yn yr un modd, byddai'n rhesymol disgwyl bod dyluniad y rhestr gaeedig arfaethedig gyda phleidiau gwleidyddol braint, yn gosod menywod mewn safleoedd etholedig na ellir eu diwygio gan bleidleiswyr er anfantais iddynt. *Er nad ydym wedi dod o hyd i dystiolaeth bod rhestrau agored yn anfanteisiol i etholiad menywod ar draws ein data Ewropeaidd, ni fyddem yn disgwyl i'r trefniant rhestr gaeedig arfaethedig roi menywod o dan anfantais ychwaith – yn enwedig o ystyried y mandad gosodiad cryf.*

Casgliadau

Dangoswyd yn gyson bod defnyddio cwota ledled y byd yn effeithiol o ran cynyddu cynrychiolaeth menywod. Mae'r cwota rhywedd arfaethedig ar gyfer Senedd Cymru yn cynrychioli cwota cryf sy'n debygol o gael effaith sylweddol ar enwebu ac ethol deddfwyr benywaidd. Y rhesymau penodol am hyn yw ei drothwy uchel (o leiaf 50% o enwebiadau menywod), ei fandadau gosodiad (y meini prawf fertigol a llorweddol) a'i fecanweithiau gorfodi (gallu'r awdurdod etholiadol i wrthod neu ddiwygio cofrestriadau nad ydynt yn cyd-fynd â'r cwota).

Gan dynnu ar batrymau a welwyd fel rhan o waith ymchwil helaeth ar 28 o wledydd Ewropeaidd a 400 o bleidiau gwleidyddol, ar draws mwy na 40 mlynedd o weithredu cwota, rwyf o'r farn bod y cwota Cymreig arfaethedig yn debygol o gael effaith gadarnhaol ar bresenoldeb menywod yn y Senedd, ac y bydd yr effaith hon nid yn unig ar ei chryfaf mewn pleidiau lle mae presenoldeb menywod ar ei isaf ar hyn o bryd ond y bydd, hefyd, yn tyfu dros amser.

Wrth i'r Senedd ystyried ei diwygiadau ehangach – gan gynnwys ei hehangu – mae'r llenyddiaeth academiaidd yn glir y gall cwota effeithiol gynhyrchu canlyniad sy'n fwy disgrifiadol o gynrychioli poblogaeth Cymru nag a fyddai'n wir pe bai pleidiau unigol yn unig yn ymrwymo i arferion tebyg.

Cydnabyddiaeth

Hoffwn ddiolch i Dr Andrea Aldrich o Brifysgol Iâl [REDACTED] am ei chymorth i fodelu'r ffiniau rhagfynegol a ddefnyddiwyd yn yr adroddiad hwn.

Gwaith a Ddyfynnwyd

- Aldrich, Andrea S., a William T. Daniel. 2020. 'The Consequences of Quotas: Assessing the Effect of Varied Gender Quotas on Legislator Experience in the European Parliament'. *Politics & Gender Medi*: 738–67. doi:10.1017/S1743923X19000291.
- Aldrich, Andrea S., a William T. Daniel. 2024. 'Gender Quota Adoption and the Qualifications of Parliamentarians'. *The Journal of Politics*:000–000. doi:10.1086/727603.
- Aldrich, Andrea S., a William T Daniel. 2025. *Quotas as Game Changers for the Recruitment, Selection, and Performance of Elected Politicians*. (Yn y wasg.). Rhydychen, Efrog Newydd: Gwasg Prifysgol Rhydychen.
- Allik, Mirjam. 2015. 'Who Stands in the Way of Women? Open vs. Closed Lists and Candidate Gender in Estonia'. *East European Politics* 31(4): 429–51. doi:10.1080/21599165.2015.1084924.
- Corrêa, Diego Sanches, a Vanilda Souza Chaves. 2020. 'Gender Quotas and Placement Mandates in Open and Closed Lists: Similar Effects, Different Mechanisms'. *Electoral studies* 66: 102157. doi:10.1016/j.electstud.2020.102157.
- Dahlerup, Drude. 2006. *Women, Quotas and Politics*. Taylor & Francis.
- Daniel, William T. 2015. *Career Behaviour and the European Parliament: All Roads Lead Through Brussels?* Rhydychen: Gwasg Prifysgol Rhydychen.
- Davies, Owain, Owen Holzinger, Joanne McCarthy, a Helen Jones. 2021. *Etholiad y Senedd yn 2021: Papur briffio* Caerdydd: Senedd Cymru: Ymchwil y Senedd <https://ymchwil.senedd.cymru/media/bi2hqtttd/21-008-etholiad-senedd-2021-web.pdf> (Mawrth 28, 2024).
- Fortin-Rittberger, Jessica, a Berthold Rittberger. 2014. 'Do Electoral Rules Matter? Explaining National Differences in Women's Representation in the European Parliament'. *European Union Politics* 15(4): 496–520. doi:10.1177/1465116514527179.
- Fortin-Rittberger, Jessica, a Berthold Rittberger. 2015. 'Nominating Women for Europe: Exploring the Role of Political Parties' Recruitment Procedures for European Parliament Elections'. *European Journal of Political Research* 54(4): 767–83. doi:10.1111/1475-6765.12101.
- Franceschet, Susan, Mona Lena Krook, a Jennifer M. Piscopo. 2012. *The Impact of Gender Quotas*. Gwasg Prifysgol Rhydychen.
- Gatto, Malu AC, a Kristin N Wylie. 2022. 'Informal Institutions and Gendered Candidate Selection in Brazilian Parties'. *Party Politics* 28(4): 727–38. doi:10.1177/13540688211008842.
- Grey, Sandra. 2006. 'Numbers and Beyond: The Relevance of Critical Mass in Gender

- Research'. *Politics & Gender* 2(4): 492–502. doi:10.1017/S1743923X06221147.
- Hooghe, Marc, Dietlind Stolle, a Patrick Stouthuysen. 2004. 'Head Start in Politics: The Recruitment Function of Youth Organizations of Political Parties in Belgium (Flanders)'. *Party Politics* 10(2): 193–212. doi:10.1177/1354068804040503.
- Krook, Mona Lena. 2010. *Quotas for Women in Politics Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Rhydychen: Gwasg Prifysgol Rhydychen.
- Kunovich, Sheri. 2012. 'Unexpected Winners: The Significance of an Open-List System on Women's Representation in Poland'. *Politics & Gender* 8(02): 153–77. doi:10.1017/S1743923X12000141.
- Lovenduski, Joni. 2001. 'Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?' *Parliamentary Affairs* 54(4): 743–58. doi:10.1093/parlij/54.4.743.
- Luhiste, Maarja. 2015. 'Party Gatekeepers' Support for Viable Female Candidacy in PR-List Systems'. *Politics & Gender* 11(1): 89–116. doi:10.1017/S1743923X14000580.
- Marcinkiewicz, Kamil. 2014. 'Electoral Contexts That Assist Voter Coordination: Ballot Position Effects in Poland'. *Electoral Studies* 33: 322–34. doi:10.1016/j.electstud.2013.07.018.
- Melanie M Hughes, Pamela Paxton, Amanda Clayton, a Par Zetterberg. 2017. 'Quota Adoption and Reform over Time (QAROT), 1947-2015'. <http://www.pitt.edu/~hughesm/data.html>.
- Millard, Frances. 2014. 'Not Much Happened: The Impact of Gender Quotas in Poland'. *Communist and Post-Communist Studies* 47(1): 1–11. doi:10.1016/j.postcomstud.2014.01.004.
- Paxton, Pamela, and Melanie M. Hughes. 2015. 'The Increasing Effectiveness of National Gender Quotas, 1990–2010'. *Legislative Studies Quarterly* 40(3): 331–62. doi:10.1111/lsq.12079.
- Rahat, Gideon, and Reuven Y. Hazan. 2001. 'Candidate Selection Methods: An Analytical Framework'. *Party Politics* 7(3): 297–322. doi:10.1177/1354068801007003003.
- Reiser, Marion. 2014. 'The Universe of Group Representation in Germany: Analysing Formal and Informal Party Rules and Quotas in the Process of Candidate Selection'. *International Political Science Review* 35(1): 55–66. doi:10.1177/0192512113507732.
- Schwindt-Bayer, Leslie A. 2009. 'Making Quotas Work: The Effect of Gender Quota Laws On the Election of Women'. *Legislative Studies Quarterly* 34(1): 5–28. doi:10.3162/036298009787500330.
- Tan, Netina. 2015. 'Introduction: Quotas and Non-Quota Strategies in East Asia'. *Politics & Gender* 11(1): 171–75. doi:10.1017/S1743923X14000622.